

TIPOGRAFIA „CONCORDIA” S. A. DIN ARAD

pentru:

Inființarea de bibliotecă populară

XI 19
Dr. Al. Tălășescu

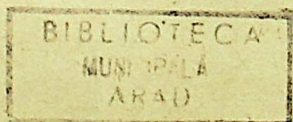
199460 D

0

T26

□ □ □ Cum s'a stricat
limba românească?

Răspuns la studiu literar-filologic
cu acelaș titlu al domnului I. N.
Lahovary (Convorbiri literare 1911)

Arad, Tipografia
„Concordia” 1912.

Am înaintea mea o broșură extrasă din „Convorbiri literare” produs al penci elegante și ușoare a domnului I. N. Lahovary, care într'un moment de desperare *tardivă*, scârțâie rău în contra unui clan național al tineretului bucureștean, care acum câțiva ani s'a opus cu energie și a reușit să zădărnicească ca doamnele române de elită să joace în Teatrul Național piese pe franțuzește.

Aceasta împiedecare a reprezentațiunei în folosul societății „Obolul”, zice autorul, a atras după sine o scădere în ajutorarea săracilor, în care scop se aranjase dilentatismul doamnelor bucureștene. Invinuește deci de naționalism fals pe studenți, deoarece limba românească prin acea reprezentațiune, nu suferea nici o știrbire, în schimb însă nimeni nu se mișcă în contra unui curent „nefast”, care de 70 (?) de ani încoace strică limba strămoșilor noștri, transformându-o în o limbă „caraghioasă”, într'un fel de „Volapük” sau „Esperanto”.

Am cetit cu multă luare aminte întreagă broșura și imediat am observat, că autorul face filologie de diletant, ce, de altfel, singur o mărturișește și, că cele scrise sunt niște accente mai mult simțite decât cugetate. În orice caz cântărind valoarea sentimentului național, cu care se ridică pentru apărarea integrității graiului românesc și aceea a cugetului dsale, când prin aceasta broșură face cu o patimă rară proces de contra-

vențione și celor vii și celor morți, a trebuit să constat în acelaș timp că sentimentul național, cu care se erigează dsa în filolog este așezat pe o bază falsă, pe aceea a patimei în contra ori cărei mișcări de a ne cultiva limba. În cele 90 de pagini sunt tot atâtea doze de otravă împotriva tuturor cari ar voi să scoată limba din cercul îngust și pe ici colo ruginit al stilului bisericesc.

Mă murea îndrăsneala să concep un răspuns.

La început mi-am zis că nu sunt competent în materie de filologie și că în orice caz, răspunsul era de căderea unui literat mai de seamă și nu a unui medic, care cu câteva scrieri literare nu-și poate pretinde calitatea de literat, aceea de evanghelist al limbei românc. Totuș la urmă mi-am făcut socoteala că în orice caz nu voi cădea în atâtea greșeli de filologie ca d. Lahovary, deoarece pe mine nu mă conduce nici o patimă în prețuirea frumuseții limbei noastre și în evaluarea trebuințelor ei.

Nu mă adresez aici numai dlui Lahovary, nu voesc a polemiza asupra broșurei dsale, doresc a fi cetit nu numai de literați sau filologi, ci de întreg publicul român și în special de cel de peste Carpați. Pentru acest motiv am ținut să răspund în un ziar românesc din Ungaria, răspândit și în Țară, în „Tribuna”. Aceasta nu este o eșire pe terénul diletantismului filologic ca să ridică mănua pe care d. Lahovary a aruncat-o în special ardelenilor, ea este o simplă manifestare a faptului că, toate științele se găsesc în stare difuză răspândite în cunoștința popoarelor și că specialiștii le adună numai să le sistematizeze, adăugând uneori noi concepțiuni la ele.

În materie medicală e greu să discuți cu acii cari nu cunosc anatomia și fiziologia; în materie tehnică e și mai greu când ești profan în fizică și matematică; dar în materie de limbă maternă

fiecare român care și-a pătruns cu cugetul și cu inima limba națională, poate avea destulă competență asupra cultivării limbei sale, fără ca el să fie specialist filolog. Așa a crezut de altfel și d. Lahovary, când a întreprins asaltul în contra „ignoranților” stricători de limbă. Tare aș vrea să știu însă, cine i-a fost dsale profesor de limba română?

Drept să spun că, cam de mult mă preocupă ideea să scriu ceva despre dezvoltarea limbii noastre în raport cu artele și, cetind broșura dlui Lahovary, mi-am zis că e o ocaziune, ba chiar un prilej de a-mi anunța acea temă în contradicere cu principalele puncte cari constituiesc esența lucrării dsale.

Pe mine m'a mirat foarte mult ușurința cu care Academia Română a deslegat acum 6 ani chestiunea foarte complicată a ortografiei noastre în înțelesul care este departe de a satisface cerințele fonetismului, cerințe legitime ale omii cărei limbi, care nu se găsește încă fixată față de exigențele mari ale artei fonetice: ale poesiei și ale muzicii.

Am scris întotdeauna precum ne-a ordonat Academia și poate nu din convingere, ci din spirit de disciplină. Disciplina voluntară este una din condițiunile principale ale progresului omenirii și chiar religiunea creștină prin permiterea liberului arbitru face din ordinea de bună voe baza moralei noastre creștine. Executând regula mi-am lăsat totuși libertatea de a discuta suveranitatea Academiei în materie de ortografie întru cât actuala scriere fonetică este grosolană, stricătoare de limbă și imposibilă din punct de vedert artistic, muzical.

Astfel tocmai bine îmi vine broșura dlui Lahovary care pretinde a dovedi că mi-s'a stricat limba prin evoluarea nefirească, artificială im-

pusă de unii specialiști academicieni și de alți ignoranți cari voiau să regenereze limba latinizându-o și franțuzându-o și cari au făcut din ea o „caricatură”.

Dsa vine cu un material îndestulător, pentru ca cu prilejul criticei ce fac lucrării dsale să-mi pot desvolta și eu în continuare teza ce urmăream susținând că: cultivarea limbei nu se poate face decât subordonându-o cu totul fiziologiei vorbirei în raport cu artele, adecă făcându-o muzicală.

Să stăm însă de vorbă mai întâi asupra celor mai importante chestiuni cari îl tulbură pe d. Lahovary:

Cap. I.

Istoricul influenței slave asupra limbei noastre.

Autorul caută să răspundă la întrebările: Ce este o limbă? Cine o face? Cum evoluează?... Zice că limba este un organism viu și că tot ce este viu se află în vecinică stare de transformare: crește, se desvoaltă, uneori dă îndărăt

D-sa pleacă dela un adevăr ce nu este de discutat dar voințe să ajungă la rezultat tocmai contrar evoluțiunei, adecă să ne întoarcem „la limba cărților vechi, mai ales a celor bisericești, cari sunt o neprețuită comoară pentru cei ce vor să învețe adevăratul graiu românesc” (pag. 7).

Înainte de a spicui în parte cuvintele vechi din cărțile bisericești și nefasta înrîurire străină asupra limbei noastre în trecut, cred, că e locul de a ne reaminti de cele două legende cari afirmă că scrierea românească cu caractere latine a fost isgonită din limbă și înlocuită de cea slavonă de către Alexandru cel Bun pentru a desrădăcina catolicismul dintre români, după sfaturile mitropolitului Teoclit care era de neam bulgar. Această legendă ni-o istorisește principiile Dimitrie Cantemir.

Pe de altă parte în cartea „Tzarstvenica” a călugărului bulgar Paisie, tipărită la Buda, în limba bulgară în anul 1844, ni-se arată o altă versiune a legendei de mai sus și care este de origină

bulgară, anume că „Părintele Teofilact, făcut patriarh la Trnovo de împăratul româno-bulgar Assan, a invitat pe împărat să treacă în Valachia și să o curețe de eresul roman, ce pe atunci domina în Valachii și Assan s'a dus și a supus Valachiile sub stăpânirea sa și a silit pe Valachi, cari până atunci ceteau în limba latină, să lase mărturisirea romană și să nu cetească în limba latină ci în cea bulgărească și a poruncit ca celui ce va ceti în limba latină să i-se taie limba și de atunci Valachii au început a ceti bulgărește”. Adevărul istoric este însă și aici alterat întru cât Assan n'a supus Valachiiei.

D. Xenopol afirmă însă că creștinismul român a fost scos cu violență dela români cu mult mai înainte de Assan¹⁾ de către regele bulgar, Bogar și de urmașul lui, Simeon, chiar cu ceva înainte de venirea Ungurilor peste Români, pe atunci vasali Bulgarilor. Pentruca această convertire să aibă statornicie nici nu s'au înființat episcopate române, ci poporul nostru depindea canoniceste și sub marii voievozi Mircea la (1390) și sub Iuga, în Moldova²⁾ de patriarhul din Ochrida. În Ungaria și Transilvania abea la 1829 avurăm primul episcop român la Arad pe Nistor Ioanovici, iar în Ardeal în afară de martirul episcop Sava Brancovici, pe marele mitropolit Andrei Șaguna. În restul timpului biserica românească era subjugată, patriarhului sârb din Carlovit.

Urmarea nefavorabilă asupra limbei noastre din epoca acestei robii canonice o putem prețui

¹⁾ Ceeace nu esclude însă intervenirea lui Asan.

²⁾ Până la Matei Basarab și Vasile Lupu, nu existau cărți bisericești românești, ci numai slave și grecești, singurele limbi sacre la ortodoxi, precum cea latină era la catolici și cea ebraică la toți creștinii pentru studiul Bibliei vechi.

din cuvintele destul de elocvente ale istoriografului nostru Xenopol:

„Inrîurirea bisericii bulgărești, care ținu aproape opt veacuri, asupra minții și desvoltării poporului român fu din cele mai dăunătoare. Devenind printr’o urmare fatală și limba statului și aproape singură limbă scrisă și cetită, limba bulgară împiedecă cultivarea graiului național pentru acest restimp îndelungat.

„Atare predominare a bulgarismului la români nu se poate asemăna cu aceea a limbei latine în biserica și în statele apusene, căci aici deși o limbă străină la început pentru transmiterea gândurilor, această limbă străină conținea cheia unor comori întregi de idei înalte, de forme maestre, de învățături prețioase, cari pătrunseră în curînd, tocmai prin acest canal, mințile mulțimci și destelenindu-le, le făcură destoinice pentru civilizare și pentru spornică rodire de mai târziu a graiului național. Limba latină fu o școală pentru limbile poporene. La noi slavismul tâmpit, orb și lipsit de ori ce idee, apăsă ca un munte asupra cugetului poporului român, fără să-i aducă nici un folos, îngroșând tot mereu întunerecul care-i cuprinse mințile, în loc de a-l împrăștia. Limba slavonă înăbuși gândirea românească.

De aceea pe când în apusul Europei întrebuițarea limbei latine aduse efecte pozitive și rodnice asupra cugetării, la Români predominarea slavismului distruse numai decăt, fără a crea nimic. Inrîurirea ei pozitivă, urmele lăsate de ea, în conștiința românească sunt aproape nule. Cuvintele slavone introduse prin biserică sunt acelea ce s’au prins mai slab de graiul poporului român, deci acelea ce s’au deslipit mai ușor în timpurile mai noi. Ele nu pătrunseră în organismul viu al limbei, nu se întrupară în ea, nici nu făcură cu ea o parte întregitoare. Suprapuse adeseori cu-

vintelor romanice, ele au fost aruncate departe de graiul poporului îndată ce struna română, atinsă de degetul renașterii, sbîrnăi puternicului sunet.

„Cu totul alta este înrîurirea directă slavonă stabilită prin contactul nemijlocit dela popor la popor. Aici cuvintele împrumutate dela Slavi remaseră contopite în limbă astfel că, astăzi ele sunt cu neputință de alungat din ea, fără a o sărăci, fără a rupe din arborele ei multe frunze grașe, multe flori mirositoare.

„Aici vedem o înrîurire firească, primită de bună voie și plăcere*) de limba și simțul poporului. Dincolo una măiestrită și silită; suferită de graiul și de mintea poporului timp de veacuri întregi, dar pe care la un timp dat o scutură și o respinge.†

„În lucrarea de regenerare a naționalității noastre, pe care cu un mare avînt a întreprins-o timpul în care trăim și care are drept prima ei țintă curățirea limbei, să băgăm de seama a nu ne atinge de cuvintele chiar străine ce au devenit un trup și un sânge cu noi; să luăm aminte tăind uscăturile să nu atingem ramuri verzi ce vor putea produce frunze și flori. Numai pedanții cred că limba se poate fabrica, poporul adevărat, natura vie (nu-i ascultă)”.
†

Iată ce spune unul din cei mai mari istorici ai neamului nostru, cu ce inimă și minte largă expune nevoile limbei noastre în pragul renașterii sale, și cu ce logică strîmtă și pedantă combatte d. I. N. Lahovary în broșura sa orice avînt de renaștere a unei limbi căzută și gemând în robie timp de peste 300 de ani.

Robia limbei noastre o putem prețui în toată grozăvia ei numai prin faptul că un Ștefan cel

*) Plăcere problematică.

Mare, când se găsea în fața lui Dumnezeu zice în slavonește „Tatăl nostru”¹⁾). Deci cea mai mare figură a neamului românesc n’avea pentru mângâierea sufletului său nici un singur cuvânt rostit în limba lui maternă, ci în o limbă în care nici gândirea sa, nici cugetul său, nici simțirea sa nu putea să aibă o dreaptă interpretare.

Mă întreb dar, cum de mai știa chiar Dumnezeu că mai există un popor românesc pe lume? Desigur că nu din rugăciunile ce le-a învățat românul dela preoții slavi, ci din suspinele și vaețele lui pe cari le rostea din inimă îndurerată pe limba lui strămoșească: „Doamne îndură-te de suferințele noastre!”

Limba noastră născută din limba *rustică romană*, adevărată lin limba colonilor agricoli, aduși în Dacia și din aceea iliro-thracă pe care o vorbeau Dacii, a suferit fără îndoială multe violențe unele cicatrizate, altele însă, și azi sângerânde, cer vindecare.

Intocmai precum în limba maghiară toate organele corpului dela firul părului capului până la degetele picioarelor sunt adevărate cuvinte ungurești monosilabice, astfel toate părțile corpului nostru sunt de origine latină, ceea ce dovedește adevărata noastră viață: păr, cap, țăstă, frunte, pele, ochi, nas, urechi, gură, dinte, gingei, limbă, gât, umeri, brațe, cot, pumn, mână, degete, unghii, picioare, inimă, plămâni, splină, sângele și tot ce este „viața” în noi și chiar „sufletul” nostru este de origine curat latină. Inzădar a venit slavul și ne-a botezat sufletul cu vorba „duh”, acest cuvânt n’a prins decât în mod suprapus, ca o expresiune oficială, sufletul românesc, pe care în orice haină străină l-a îmbrăcat, ori cât l-a torturat, el tot mare și nobil a rămas, după

¹⁾ Delavrancea: Apus de Soare p. 156.

cum l-am moștenit dela mării și nobilii noștri strămoși.

Slavii pretind că ei ne-au învățat agricultura, fiindcă avem dela ei cuvîntul *brazdă*²⁾ și câteva unelte din gospodărie? Aceasta însemnează numai că într'adevăr am fost în contact cu ei, dar dacă răscolim puținel partea sufletească a cuvintelor pe cari le avem dela slavi, vom ajunge numai decît la convingerea că tocmai natura acestor cuvinte dovedesc că am fost, ca și de Maghiari, mai mult asupra, decât prieteni convetuitori cu ei.

Cine „stăpînea” pe sărmanul țaran român? „Boierul”. Cine era la început boierul? „Boiarul” adevărat pe bulgărește luptătorul, războinicul. Ce a câștigat Românul dela boier? Următoarele cuvinte slave pe cari ni-le-a impus, după ce ne-a supus: rob, robie, obidă, silă, siluire, spaimă, stăpân, slugă, slujnică, slugărnice, gospodar, gospodină, bogat, treabă, plată, răsplată, dobitoc, dobândă, dijmă, cășt, zălog, jalbă, milă, mită, boală, năcaz, goană, prigonire, muncă; muncă silnică și alte foarte numeroase cuvinte cari toate reamintesc o stare de supunere socială și economică față de asupritorii slavi. Ei ne-au răsbotezat orașele și scumpele văi zicându-le Ilfov, Prahova, Brașov, Gor-jiu, Dol-jiu din cetatea Carsium. au făcut Harsova (Dobrogea) ș. a. dar totuși munții înalți au rămas Omul, Surul, Retezatul, Negoiul, Vulcanul etc. Ceeace dovedește că până acolo nu s'au întins intresele lor.

Fără să mai aduc noi exemple trebuie să recunoască ori și cine că limba noastră n'a fost înfrățită cu elemente slave, ci că ea a fost siluită, profanată cu cea mai scârboasă violență din care s'au născut uneori cuvinte monstruoase ca „Bohda

²⁾ C. Diclescu și du Cange îl consideră din limba rustică latină.

proști!" și „Duh” pentru a înăbuși vechea mulțămire pioasă de „Primească Dumnezeu!” și „Sufletul” nostru. Din „mărire” s'a făcut „slavă”; „îndurarea” s'a dublat cu cuvântul „milă”, milostivenie; iar „îndurătorul” a devenit „milostiv”. Preacurata Maica Domnului ne apare sub numele de „Precista”, neprihănită; speranța și disperarea noastră s'a răsbotezat în nădejde și des-nădăjduire; „mărturisirea păcatelor” s'a prefăcut în „spovedanie”; „aerul” în văzduh; „timpul” în „vreme”, poporul în norod, sântul în sfânt, binecuvântarea în blagoslovenie, Bunavestirea în Blagoveștenie, iar viața care românul și-o datorea libertății din străbuni, și-a schimbat-o în „traii chinuit” sub oblăduirea duhovnicească și obida slavă.

Mă unesc dar, și sper că cu toții ne vom uni cu d. Lahovary, de a ne reîntoarce la limba veche a religiei noastre, care însă n'a fost scrisă de mitropolitul Tcofilact, Tcecut, sau de alt episcop bulgar, ci la aceea care, cu toate asupririle timpurilor cu toate profanările celor mai scumpe sentimente, a rămas scrisă în forma ei arhaică numai în inimile poporului român și pe care și azi o pronunță cu aceeaș dulceață armonioasă ca și acum o mie de ani: „Sânt'ana, Sânjorj, Sânpetru etc”.

Aceasta a fost și gândirea sănătoasă și intențiunea măreață a pleiadei de cărturari români: cari acum 70 de ani au încercat o regenerare radicală a limbei, prin alungarea slavonismelor din ea, dar care n'a reușit decât în parte, totuși a avut o colosală înrîurire asupra cultivării noastre și pe care Xenopol o numește perioada de renaștere a limbei și literaturii române, iar d. I. N. Lahovary o tratează de stricare a limbei de către ignoranții și pedanții caraghioși.

Nu a trebuit să vie azi, după 70 de ani, d. I. N. Lahovary să ni-o spuie că școala lui Laurian, Massini și Cipariu a avut părți neadmisibile de

geniul limbei române de azi, dar ca să afirmăm cu d. Lahovary, că tot ce au conceput acei oameni a fost o nenorocire pentru limba noastră, este o exagerare rău voitoare, dacă nu chiar mai mult.

Fiecare român iubitor de neam, care are în sine bunul simț al tradițiunii de a respecta pe antemergătorii neamului său, pe acei cari au sacrificat întreaga lor viață pentru cultivarea limbei și înălțarea neamului, trebuie să se închine cu pietate înaintea memoriei acestor bărbați, pe cari d. Lahovary îi bagă într'o ciorbă de „ignoranți”, „pedanți” cari strică limba românească și azi cu străinisme inutile. Nu știu dacă d. Lahovary intenționat, sau nu, a făcut acest amestec, totuși trebuie să relevez faptul că întreaga d-sale scriere respiră (dogorește) o ură neobiectivă în contra acestor bărbați de mare merit. Dsa uită, sau poate nici nu și-a dat seama vre-odată, că fără atitudinea reformătoare a acelor scrietori, n'ar fi în stare să scrie așa de frumos, așa de românește, deși pe ici colo greșește, întrebuintând slavonisme căutate de prin ceasloave. Dsa trebuie să-și amintească, că poporul lipsit de unitate culturală, viețuind sub diferite juguri politice, fără școală, sau cu școală dușmănoasă limbei sale, se desorientează foarte ușor și atunci limba poporului nu poate fi cultivată decât pe cale literară; altfel ea ajunge să se transforme în jargoane cu tendințe spre maghiarizare și slavizare.

Domnul Lahovary afirmă că regenerarea limbei este egală cu latinizarea și franțuzirea ei și că ori și cine s'ar atinge de „Bohda Proști!” și de „slavă” al d-sale este un ignorant și un desfigurator al limbei strămoșești.

Relativ la „latinizarea sistematică a limbei naționale în Transilvania” d. Lahovary trebuie să știe că dânsa n'a avut alt rezultat decât o foarte bună ameliorare a conștiinței naționale, ceea ce

cu „bogda prosti” nu s'a putut obține în Principatele Române. Infiltrarea în limbă a mai multor neologisme de origină latină sau franceză, din cari multe sunt pe cale de a dispărea și fără intervențiunea dlui Lahovary, n'a putut strica limba poporului, fiindcă poporul primește foarte încet ce i-se impune, dar dacă a primit multe din ele însemnează că a avut nevoie de ele pentru îmbogățirea și înfrumșetarea limbei.

De altfel d-sa în studiul ce discutăm nu exprimă teama că se strică limba poporului, ci că se schimonosește limba literară și devine neînțeleasă de popor, cu alte cuvinte d-sa susține că literații să umnezească întocmai poporul, fără ca și ei să aibă pretențiunea de înrîurire culturală asupra limbei poporului, ceea ce în țările unde limba românească este subjugată ar fi un dezastru național, o jargonizare a limbei.

Cap II.

Fixarea limbei și neologismele.

„Limba n'o făuresc cărturarii, n'o decretează filologii din fundul bibliotecii lor. Nu! Ea iese din geniul, din firea, din temperamentul, din moravurile unui popor. Obiceiul, uzul este în aceasta privință suveran desăvârșit!”

Iată cari sunt părerile dlui Lahovary asupra formării și a fixării limbei. Dsa dă deplină libertate poporului chiar să altereze limba, dacă el o crede de cuviință, fapt care foarte des se petrece la poporul mărginaș cu alt neam de oameni. În felul acesta nu numai s'a stricat într'adevăr limba românească, care stricăciune a progresat dela periferie spre centru atât în Transilvania dinspre Ungaria și Secuime, cât și în Moldova și Bucovina din spre Rusia și Galiția ruteană, dar s'au maghiarizat, rutenizat și rustificat sate și regiuni întregi. Desnaționalizarea s'a făcut prin un proces de dublare de cuvinte, de înțelesuri, împrumuturi de proverbe, și de expresiuni, și în fine prin înlocuirea întregii limbi.

Azi e vorba să se facă în Ungaria câte un episcopat unguresc greco-catolic și greco-ortodox, pentru Românii maghiarizați cari nu mai înțeleg liturghia pe românește și cari au ajuns la convingerea că limba românească nu este singura limbă sacră ortodoxă, iar în Bucovina se cere episcop

rutean pentru românii rutenizați sau înlocuiți cu ruteni, cari s'au strecurat printre Români.

În Basarabia graiul românesc în biserică și școală este înăbușit de 100 de ani, deci ne putem da seama chiar dela distanță ce limbă vorbesc ei; eu unul abia m'am putut înțelege cu un marinăr român de lângă Nistru ce servea pe un vas de rășboiu rus.

În Serbia Româniî formează un nou jargon româno-sârb și dacă sărăcia lor nu i-ar mai aduce prin România la lucru, de mult și-ar fi uitat limba. În Bulgaria stăm și mai rău. Intoleranța bulgarului este așa de mare, încât chiar în satele bulgărești din Dobrogea, românul, ajuns servitor la bulgar, se desnaționalizează stricându-și limba.

Poporul de jos, în special cel agricol, n'are nevoie să vorbească două limbi, dar când se află amestecat cu alt neam și este lăsat în voia lui, ori absoarbe, ori este absorbit, mai ales când este ajutat în direcțiunea ipusă din lipsă de școală în limba sa, pe când limba vecinului are ocaziune să o cultive și în școală și în practica de toate zilele.

Până ce fetele nu mergeau la școli și nu intrau în relațiuni cu lume străină, femeile erau un puternic element de conservare a limbei. Acum ele merg în fruntea modei de a vorbi limbi străine, de a-și însuși port străin, sunt cele mai ușor de desnaționalizat pentru avantaje economice cari ar satisface luxul lor.

Este dar adevărat că limba nu se poate fixa decât la popoarele știutoare de carte în limba lor națională și numai la popoarele cari au o cultură națională umitară. În Transilvania și Ungaria viețuiesc peste trei milioane de Români, adecă aproape tot atâți câți ar reveni pe Muntenia sau Moldova, dacă din nefericire aceste țări ar exista și azi în stare neunită. Aceasta ar legitima pe po-

porul ardelean să fie și el considerat de factor cultural național tot atât de însemnat precum este în mod isolat cel muntean, sau cel moldovean, mai cu seamă că găsim mai mulți Români ungureni știutori de carte decât în Regat, cu toată autonomia lor de secole și independență unitară de cinci zeci de ani.

Cu toate acestea limba românească n'a putut fi fixată până acum nici dincoace, nici dincolo de Carpați pentru două motive hotărâtoare:

a) În părțile în cari Românii stau sub dominațiune politică străină n'au încetat atentatele de desnaționalizare dirijate în contra limbei române, mai cu seamă acolo unde dominațiunea străină să întinde și asupra bisericii. Pentrucă conducătorii poporului, preoții, învățătorii și frunțașii satelor nu și-au dat seamă de importanța culturii limbii în conservarea naționalității ei s'au mărginit a propaga numai cultivarea religiei. Rezultatul cultivării numai a religiei îl vedem: că în Ungaria se cere episcopat ortodox-ungar, în Bucovina unul rutean, pentru înmormintare spre vecie alor sute de de mii de Români cari și-au pierdut limba, iar în Basarabia furia de sugrumare a graiului românesc în biserici și școli durează de un secol, în timpul care toți boierii români, toată inteligența română s'a rustificat și poporul a rămas fără conducători connaționali.

b) În România limba nu s'a putut fixa, pentrucă a fost așa de mult de măturat din gunoaiele limbei, venite de peste Balcani și mai este și azi; pentrucă limba Moldovenească cu provincialismele ei pline de slavisme nu s'a generalizat încă în întreg Regatul. Unirea principatelor n'a putut aduce încă poporul în contact intim pe întreagă întindere a țării ca să-și comunice reciproc întregul vocabular, care nu le este comun. Această comunicare se face însă prin școală, prin lite-

ratură, mai ales prin ziare. Analfabeții fiind însă încă în mare procent în țară, mai ales printre femei, unificarea sau mai bine zis fixarea limbii este departe de a fi săvârșită chiar și în Regat.

Este adevărat că literații noștri caută să fixeze limba cu toate gunoaiile ei, și acest curent de fixare a limbii prin literatură a trecut și Carpații, și dacă conducătorii neamului românesc din Ungaria vorbesc încă rău românește, mulți din ei scriu însă bine și aceasta pentru cei cari citesc este un enorm bine; dar cu toate că *limba vie nu se propagă prin scris, ci prin graiu*, totuș scrierea poate fi tradusă în graiu și poate determina un mare avânt în cultivarea și fixarea limbii.

Pentru că bine trebuie să înțelegem: nu este voie ca limba să fie fixată pe baze greșite, adevărat se cheamă limbă literară trebuie să fie limbă românească, cât de curată, cât de bogată și cât de nuanțată, întocmai precum un tablou artistic delectează prin multicoloritul, prin nuanțele și tonurile sale ochiul deprins, sau precum vocea muzicală încântă urechia și întregul nostru suflet prin accente armonioase: limba trebuie să fie o comoară și încă o comoară sântă.

Cărturarii români din mijlocul secolului trecut dorind a fixa limba purificată de neologisme grecești, aduse de fanarioți, de cuvintele slave bisericesti și de cele ungurești au constatat că ea rămâne săracă dacă nu vor înlocui ceea ce-i de aruncat. Cărturarii ardeleni pătrunși mai adânc de sîrea latină a limbii noastre, mai ales cei cari își făcură studiile la Roma, au căutat să curețe limba în părțile în care ea a fost mai multă alterată, în cărțile bisericesti. În acelaș timp ei au stabilit o ortografie etimologică cam grea pentru un popor analfabet, cum era și încă este cel românesc, dar ea avea un ideal căutat în trecutul nostru românesc.

Nemulțumiți numai cu cuvîntul românesc de origine latină *suflet*, ei au tradus *duhul* în *spirit*, iar *veacul* în *secol* și *veșnicia* în *eternitate*. Negreșit că n'au putut păstra cuvintele: *leat*, *soroc*, *letopsiti* (cum zice și azi ziarul „Adevărul”) *norod*, *bogdaprosti*, *blogoslovenie* și atâtea sute la fel.

Limba, la începutul secolului XIX-lea, în țările românești era atât de infectată de incursiuni din fanar, că nu era de mirare pentru Academia Română numai decât la înființarea ei s'a ocupat de curățirea ei. De mirare este că d. Lahovary nu recunoaște Academiei noastre acest rol pe când în prima linie ea are datoria de *a cultiva și conserva* limba românească.

Iată două cuvinte de mare preț, dintre cari pentru d. Lahovary numai cel din urmă are valoare cu restricțiunea, să nu ieșim din casă ci să o purtăm în spinare. Dșa a uitat că noi nu suntem melci și că chiar melcul își părăsește casa când îi este prea strîmtă și din însași balele sale își construiește una mai largă, mai primitoare de progres.

Am arătat împreună cu d. Xenopol că slavismele au intrat în limba noastră pe două căi: *cu sîla*, adică prin siluire și *cu voia* prin *bună primire*, sau cum ar zice un *ignorant* al dlui Lahovary, prin *violență* și prin *acceptare*. Cuvintele cari n'au fost bine primite nu le-au putut omorî pe cele străvechi și au rămas timp de veacuri lungi *dublate* (să fiu iertat că nu zic *îndoite*, deoarece *a îndoii* are și un alt înțeles mai material). Așa dar multe din slavisme au rămas în limba noastră până în ziua de azi în forma lor primitivă aspră precum este: *stîrnesc*, *zămislesc*, *desnădăjduiesc*, *nevîrstnic*; și alte multe asemenea, pe când cele primite de bună voie, ca o urmare a unor trebuințe ale timpului au căpătat deodată cu naturali-

zarea lor și o altă formă, mai elegantă, mai elastică, mai mlădioasă în conformitate cu geniul limbii române. Ce deosebire este între aceste două fraze: „*Blagoslovește Stăpâne pe norodul tău și Primește dragă iubirea mea!*” Amândouă sunt construite din cuvinte de origine slavă, dar de voi zice: „*Bindecuvintează Doamne pe poporul tău! și: acceptă dragă¹⁾ amorul meu!*” negreșit că partea sufletească a frazelor își schimbă numai decât valoarea în avantajul cuvintelor *bindecuvintare, popor, iubire și primire*.

Toate încercările de purificare ale limbii, cari n'au avut în vedere cerințele dezvoltării naturale ale limbii noastre pe calea frumosului, ci numai pentru simplul motiv că cuvântul învinuit e de origine slavă, au căzut dela sine. Nu s'a putut slaviza limba noastră în 800 de ani, cu atât mai puțin se putea ea latiniza de limba latină moartă în părțile ei unde viețuia într'însa focul sacru al românismului viu.

Aceasta latinizare n'a putut reuși din cauză că limba clasică latină, pe care o cultivau scriitorii Romani și o vorbea numai o clasă de oameni suprapusă, se deosebea așa de mult de limba poporului, din care se născu limba noastră în Dacia, încât ea era neînțeleasă de popor. Așa că și fără intervenirea dlui Lahovary poporul român de azi, ea și cel de acum 1800 ani, n'a putut să primească înoculări cu sufletele hibride, ci numai cu sânge din sânge productiv, așa că neologismele noastre luate din limbile *neolatine* culte sunt cerințe firești ale limbii, pe cari chiar d. Lahovary o caracterizează ca pe un organism viu.

Limba latină e o limbă moartă, ea nu poate alimenta necesitățile de viață ale limbii noastre

¹⁾ N'avem cuvânt corespunzător de origine romanică.

cu toate că ea ne este limba mamă. Organismul mort are suflet rece, o amintire numai, el nu mai poate produce. O picătură de sânge dela un cadavru e otravă pentru sângele chiar al copilului său. Dar dacă există în familie un membru anemic îi împrumutăm sânge dela o rudă apropiată aflătoare în stare de sănătate exuberantă și nu dela un cadavru. Sau dacă voim să altoim, nu luăm coaja de trunchiu bătrîn, putred, ci mlădiță tinăvă de inoculat.

Astfel limba latină nu poate fi destoinică de a ne servi de isvor de graiu decât cel mult pentru expresiuni tehnice pe terenul științelor și în special pe cel juridic, în care Romanii erau foarte distinși și fiindcă aceste cuvinte tehnice sunt ca niște figuri măestrite din marmoră fină, sau turnate în bronz rigid, fără suflet propriu zis.

Din aceste motive prea firești împrumuturile de cuvinte pentru complectarea și nuanțarea limbii trebuie adresate *limbelor surori neolatine*, cari prin atâtea opere literare și științifice neolatine încă din veacurile trecute și-au îndeplinit fixarea limbii lor. Acelaș lucru îl fac și Slavii, cari aflându-se subjugăți de turci, sau de unguri, au rămas îndărăț cu cultivarea și fixarea limbii lor. Bulgarii și Sărbii se adresează pentru împrumuturi de cuvinte limbii ruse, ia Croații și Slovacia limbii Cehe ca limbelor mai culte și mai bogate, eliminând turcismele și maghiarismele din limba lor de ieri. Se fereșc însă de limba vechie slavonă, care nu are nuanțele timpului modern și fiind, ca și latina noastră, limbă moartă.

Dacă luăm la spicuire studiul dlui Lahovary, găsim că aproape singura valoare a acelei scrieri este stilul psale decorat de *neologisme bine întrebuințate*, Pentru ca să pun în evidență principiul că mime n'are voie să canonisească pe altul pentru acelaș păcat de care sufere și dînsul, am spi-

cuit puțin în textul studiului dlui Lahovary și am constatat că în cele 90 de pagini se repetă de nenumărate ori peste 100 de neologisme în contra cărora singur face procese de inquisitor.

Imi cer voie dela cititori să reproduc aici măcar odată cele mai pincipale neologisme pe cari după părerea susținută tot aici de dsa, ar fi trebuit să le exprime prin albe cuvinte scoase din ceasloave: Pag. 3: *violentă, manifestanți, categorie, reprezentanție, organizare, fond; piesă; amator; celebrăm.* Pag. 4: *ofensă; imaginar, transformă.* Pag. 5: *insipid, nefast, pasiune.* Pag. 6: *pedant, ignorant, concepție, instrucție.* Pag. 7: *expresivă, reacțiune, elită; locuțiune; legitim.* Pag. 8: *inevitabilă; superior.* Pag. 9: *fundamental, uz, atribuțiune.* Pag. 10: *a legifera, complexă, artificială, preconcepțit, regenerare.* Pag. 11: *fișonomie.* Pagg. 12: *noțiune, patrimoniu, educațiune, cultură, indicată.* Pag. 13: *infiltrație, inundăție, invaziune; profesor; severitate vicios, correct.* Pag. 14: *crispațiune, intensivă, exclamație; infectând.* Pag. 15: *extraordinar, elimina, transmite; purifice, experiențe.* Pag. 16: *epurațiune, ameliorațiune.* Pag. 18: *alterat, a contesta, relațiune; contact.* Pag. 19: *a afirma, minoritate.* Pag. 20: *afecțiune.* Pag. 22: *coincidentă.* Pag. 25: *extirpare.* Pag. 26: *purști.* Pag. 27: *grațios.* Pag. 31: *extravagant, reprezentativ.* Pag. 34: *inoportun.* Pag. 35: *mentalitate.* Pag. 36: *specimen.* Pag. 37: *contimporan.* Pag. 38: *sintetizează, concretizează, fantasmă.* Pag. 46: *determinat.* Pag. 52: *a deriva.* Pag. 54: *tonalitate, contrast, nuanță, trivial, vulgar.* Pag. 57: *inversiune.* Pag. 60: *inerent.* Pag. 67: *bufonerii.* Pag. 75: *pitoresc.* Pag. 76: *citațiune.* Pag. 83: *profanațiune, corupațiune, revoltă.* Pag. 90: *compozițiune ș. a.*

Scăderea numărului neologismelor în raport cu creșterea numărului paginilor este datorită că

na'm voit să repet aici acelaș cuvînt care în realitate este foarte des repetat în textul dlui Lahovary.

Eu nu-i aduc învinuire pentru aceste cuvinte cari după mine sunt la locul lor, dar pe cari d. Lahovary nu le admite și altora, ba pentru această greșală închipuită îi tratează de *ignoranți, pedanți, fabricanți de limba Volapük*, etc. Voiesc să constat că d. Lahovary nu este în stare să scrie o critică literară fără a se folosi de o sumă relativ respectabilă de neologisme, cari ajungeau la un număr colosal dacă volumul scrierii ar fi fost mai mare.

Negreșit că dsa n'a întrebuințat neologisme latinește ca *fastidiu*, care cuvînt împreună cu cele analoage stă înmormântat în lexiconul lui Laurian și Maxim, ci a preferat *ireproșabilul* românesc „*plictiseală*”, cuvînt, cu care n'a descălecat nici Dragoș nici Negru Vodă peste Carpați, ci a fost adus în „*calabalâcul*”, dela Stambul, deodată cu adorabilele cuvinte așa de drage Domnului Lahovary ca: *caraghios, chilipir, chimir, bacșiș, temenele, bucluc, cerșaf, prostir, geamlâc, matrapâzlâc, ciorbalâc, taman, haram, hatîr, chibrit*, etc. etc., în contra cărora d. Lahovary nu numai că nu protestează în literatura românească, ci unora le dă o largă întrebuințare chiar în textul studiului dsale critic. Aceste cuvinte încă n'au trecut Carpații și eu consider de cea mai scârboasă profanare a limbei noastre pe care o fac literații și ziaristii ardeleni când întrebuințază *de dragul unității limbii*, aceste dejecțiuni dela Stambul, semnele unor timpuri triste pentru națiunea noastră.

În ce privește revolta dsale în contra cuvintelor *stipendiu, egente, fode, elemosină* etc. ar fi chiar ridicol să mai stăm de vorbă, deoarece din toate aceste cuvinte moarte n'au putut fi în-

vieate decât „*stipendiu*” care se întrebuințează în Transilvania în loc de „*bursă*” (franțuzește = pungă). Dar nu dnii Laurean și Maxim, ci chiar limba statului ungar, care pe timpuri era cea latină, întrebuința acest termen tehnic de „*Stipendiu*”, și astfel l’au adoptat și Românii. De altfel cuvântul „*bursă*” are și un înțeles comercial pe când *Stipendiul* e special pentru ajutorul studenților săraci și meritoși.

Asupra ortografiei etimologice d. Lahovary nu discută, ci caută cu ajutorul ei să schimonească cuvintele românești ireproșabile ca: *a cuteza, înlâiu, călcâi, puteri, deplin*, cari se scriau cu ortografia lui Cipariu *cotedia, antaniu, calcaniu, poteri, deplen*. Dar nime până la d. Lahovary n’a avut pretențiunea să le pronunțe precum erau scrise, întocmai precum nime nu pronunță ad literam: *Bordeaux, Châteaubriand, Shakespeare* etc. Este dar o culoare falsă în care d-sa vrea să arate acele cuvinte scrise în ortografia care n’a putut trăi.

Fiindcă suntem la cestiunea ortografiei, găsec că fonetismul fals de azi în ortografie este mai periculos pentru limbă de cum era etimologia, nu cea extremă a lui Cipariu, ci cea moderată a Academiei Române înainte de 1905.

Sufletul unei limbi zace în partea armonioasă, în partea muzicală a ei, care este exprimată de cătră *corzile vocale*, mai mult sau mai puțin închise. Pentru acest motiv cea mai înaltă treaptă de cultivare a limbei este armonisarea ei pe scara muzicală în acelaș timp cu ridicarea valorii cuvântului ca gândire și ca sentiment. Numai astfel limba progresează viețuind. O limbă care se gândeste fără să simtă, e o limbă bătrână, care a renunțat să mai producă și pentru viața de mâine. Ea trece în domeniul trecutului: aceste sunt limbile clasice.

Limba vie este limba patinilor mari cari toate se nasc pentru a lupta spre năzuințe mari, ca ideal, accentuează toate mișcările vitale, întrupează toate armoniile, le toarnă în forme artistice din ce în ce mai înălțătoare și le concretizează în ceea ce noi numim muzică.

Muzica, cântarea este darul cel mai prețios cu care maeștria divină l'a perfecționat pe om. A-ți pune cugetul și simțirea în cele mai artistice note muzicale este chintesența cultului fie acela adresat Dumnezeirii, fie altor ființi și concepțiuni de pe Pământ.

A cultiva limba în sensul ca să corăspundă artei muzicale supreme este cel mai înalt ideal al fiecărui popor.

Ortografia este chemată să înlesnească scrierea sunetelor limbei vorbite, dar mai ales să poată eterniza concepțiunile înalte ale limbei și ale artei.

Partea grea, disonată în realizarea acestei cerințe în limba noastră sunt sunetele închise ca *ă*, *â*, mai ales guturalul *â* și *î* este o piedecă de neînvinș în cultivarea muzicală a limbei.

Limba noastră îl are pe *â* din ciocnirea ei cu limba slavă, în special cu cea bulgară, așa că dacă cetitorul a observat în acest studiu critic al meu vreun resentiment față de slavi, acesta a luat ființa pentru disarmonia pe care a sămănat'o prin cuvintele lor și prin sunetele lor cacofonice în limba noastră atât de frumoasă, atât de sonoră în concepțiunea ei.

Cu toate aceste sunt multe probe că în foarte frecvente cazuri acest *â* n'a luat formă guturală completă și că a rămas mai mult o vocală deschisă decât închisă. Cele mai multe forme închise le găsim în Basarabia în Moldova și în Banat unde influența slavă a persistat mai apăsător, pe când în Oltenia și în regiunile muntoase, chiar

în Transilvania avem forme mai deschise, mai muzicale.

Ortografia etimologică înlesnea foarte mult deschiderea sunetelor muzicale pe când actuala ortografie a Academiei le închide și mai mult după un calapod egal, chinezește, fie piciorul mai mic, sau mai mare, mai subțire, sau mai gros.

Voiesc să zic că noi posedăm cuvinte cari în unele părți se pronunță cu *i* și în alte părți cu vocală deschisă d. e. *așișderea și așișdereă, a fînti și a fînti, ațipi și ațipi, auzi și auzi, a buși și buși, cântar și cântar; câte doi și câte doi; cățime și cățime, a ceteri și a cetera; a cărâi și cărâi; consimți și consimți, a conținea și a conținea, conținut, a cosi și a cosi, a cotorosi, a cotorosi, cuțit și cuțit, a fărîma și a farîma, a fișii și fișai, fitii și fitai, fistici și fistici, frînghie și frînghie; a gâfai și gâfai, a gâgai și gâgai; gâci și ghici, a hârâi și hârâi, hârdău și hârdău, hârșii și hârșii, inger și inger, a lăfi și a lăfi, lumînare și lumînare; a mângâia și a mângâia; a mânji și amânji; mănâtârci și mănâtârci, a mârâi și a mârâi, mulțime și mulțime, nebântuit și nebântuit, nenblânzît și nenblânzît, îmbunătățire și — țire, a pârâi și a pârâi, a râgai și râgai, săvîrși și săvîrși, sâmințe și sâmințe, scociori și scociori, sfîrși și sfîrși, a tânji și tânji, tînăr și tîner, a vâjâi și vâjâi, a zizâi, a zizâi ș. a. pe cari nu le-am putut spicui.*

Această cicatrice adîncă și vecinic dureroasă a limbii noastre, acest *â* sau *i* disonant poate fi redus, deci din multe cuvinte prin simplă ortografie și înlocuit cu o vocală mai deschisă cum este *ă*, sau cu *alta* cu totul deschisă, foarte muzicală: *i* (mi).

Este mare deosebire din punct de vedere muzical pe ce notă punem noi pe *â* sau pe *i*. Înainte de toate *â* nu poate fi cântat pe un ton înalt, el trebuie transformat în vocală deschisă și anume

în vocala de care se apropie mai mult *foneticește*. Trebuie să accentuiez aici acest cuvânt *foneticește* întru cât eu sunt cu desăvârșire în contra scrierii etimologice, deoarece aceasta nu corespunde cu limba *vie*. Numai fonetismul poate da exactitatea scrierii față de limba vorbită, scrierea etimologică greoaie e frumoasă, științifică, îți rezolțe toți strămoșii din sarcofagele lor de peatră, dar pentru noi, popoare tinere în arta scrierii, constituie cătușe insuportabile pe calea progresului cultural. Pentru noi e prea târzie, neînțeleasă de toată lumea.

Dar, ca să întrebuițez cuvintele dlui Lahovary, limba nu se decretează din biblioteci, deci nici cestiunea fonetismului limbei nu se poate rezolvi în mod științific din două trăsături de condei, cum a făcut-o Academia Română anume: *la începutul și finitul cuvintelor vom scrie î din î, iar la mijlocul cuvintelor â din a, afară de formele, cari derivă din infinitivul î ca: scobori; scoborînd, a izvorî, izvorît (și nu izvorât cum scrie d. Lahovary la pagina 28, linia 10-a și cum păcătuiesc foarte des mulți scrietori (sau tipografi) cari urmează ortografia Academiei).*

Ori cine ar susține, trebuie să recunoască că guturala â, î, este o parte anatomică și fiziologică a unei vocale deschise corăspunzătoare și, că ea s'a depărtat mai mult, *sau mai puțin*, de această vocală mamă. Vocala guturală aparține deci unui matrimoniu care uneori este foarte ușor de recunoscut, iar alte ori părăsind cu totul matrimoniul etimologic a intrat în matrimoniul alte vocale deschise.

A afirma că toate guturalele â dela mijlocul cuvintelor și-a părăsit și s'au depărtat cu totul de vocala mamă deschisă, este o lipsă de pătrundere a fiziologiei fonetismului. *Fonetica* nu este rezultatul unei reguli gramaticale ca etimologia

cuvintelor, ci este o adevărată manifestățiune *vitală* care-și are un organ, *lărginele* cu *corzile vocale*, *gâtul* nostru, *gâtul* Românului și nu condeiul. Condeiul, literele, sau, cum îi place dlui Lahovary, *slovele*, sunt numai niște instrumente, scule inerte aservite *gâtului* și *limbei* noastre, cari la rîndul lor sunt în serviciul creerului.

Muzica vocală, aceasta Regină a foneticei în concepțiunile ei înalte de armonie divină, nu admite *sunelele bastarde*, cum este acel *â*; cel mult admite semivocale cum este *ă* pronunțate ca *ö*, dar în locul lui *â*, ori de câte ori vocala e înaltă (din cap), pretinde o altă vocală deschisă, care firește nu poate fi depărtată, nici ca valoare fonetică nici ca valoare de înțeles, de aceea a cuvîntului respectiv. Celelalte limbi neolatine îl întrepratează pe *â* cu *e* d. e. italianul, spaniolul zice *rumena* francezul *roumaine*.

A fixa ortografia în felul Academiei este de neînțeles. Cuvîntul *rîd*, pe care ortografia Academiei îl serie cu *â*: *râd*, când va trebui să-l cântăm pe coarde înalte, vom zice: *rad?* ori *rid?* cuvîntul *râu*, cum îl vom cânta: *rau?* ori *riu?* Cu totul altfel stăm cu cuvîntele *plâng* el va fi cu mult mai puțin alterat pronunțându-l în cântare *plang*, decât *pling*.

Din aceasta disociere a vocalei guturale rezultă că ea se formează în *gâtul* nostru în două moduri: 1) *o guturală mai adîncă, posterioară*, cu ajutorul unui număr mai mic de vibrațiuni și prin o prelungire a corzilor vocale; pentru emisiunea ei lărgim pînă la cel mai mare volum cavitătea faringelui, cum e în cuvîntele: *plâng*, *mînc*, *bârzoî*, *cîst*, *gâde*, *dără*, *dârmon*, *gâze*, *sînge*, *a cârti*, *mâl* etc., cari evident se deschid și să închid din *a*; și 2) *o guturală mai superficială, anterioară*, care se formează de un număr mai mare de vibrațiuni ale corzilor vocale, prin apropierea lor

mai intimă una de alta și prin o scurtare mai mare a lor, iar faringele nu e lărgit așa de tare, sunetele eșind mai deadreptul din gât, cum este în cuvintele: *amărit, asvîrli, așîșdere, așezămînt, astîmpăra, atîrna, aține, ațipi, aținti, briu, chiondorîș, a consîmți, a constrînge, a conține, crișni, crezămînt, cușit, cuvînt, fărîmă, fișie*, (în opoziție cu *fășie*), *fiție, fin, frămîntă, frînghie, a ghici, hîș! a se hîi, hîrăi, hîrlet, hățina* toate cuvintele care se încep cu *în* și *îm*, *întîmplă* toate cuvintele terminate în *mînt* și *lumîinare, mazîli, modîlcă, modîrlan, moghîndeată, miță, motîrcă, multîime, orîndui, pămînt, pârîu, pîră, pîrte, pîrleaz, pîrlit, pîrjol, popîrțac, rînced, rîie, a rîjni, rînd, rîpă, ris, rîu, sătir, a săvirși, a sbîci, a sbîrli, a sbîrnăi, sămîntă, simbure,, sîn, sîngeap, sîngur, sîrgui, sîrmă, sîtă, a stînge, stîngen, stîrni, stîrpi, strînge, astrîcă, svîrli, svînta, tărîm, tărîș, tîrlun, tîmp, și toate derivatele lui, tîmplar, tîrg, tîrș, țărînă, țînă, țigan, țîntă, țîntar, țîntirim, țînut, a țîpa, a țîrăi, țîtă, țîțînă, a țînti, a țivli, a țîșui, țîrcovnic, țîr, țîpar, urît, a vîjăi, vînă, vînat, vîndut, vînzare, vînt, a vîntura, a vîri, vîrf, vîrtos, vîrtej, vîsc, a zîmbi, zîmbu, zînă, zîd, zîzăi ș. a.*

Am arătat aici numai cuvintele cari conform regulilor ortografiei Academiei Române în loc de *î* le scriem cu *â* și cu aceasta facem primul pas spre stricarea, adâncirea adevăratului sunet al guralului *î*. Cultivarea artelor noastre ne cere pe cât se poate să-i punem la dispozițiune și limba rostită și scrisă în așa fel, ca aceasta să nu fie o piedecă pentru întruparea artei. Dacă însă vom scrie *râs* în loc de *ris*, *râu* în loc de *rîu*, *râpă* în loc de *rîpă*, *sân* în loc de *sîn*, ca vocală deschisă a scalei artistice, vom ajunge că în loc să se amelioreze, să se armonizeze disonantul *â* de azi, vom pierde și pe *î* mai dulce, transformându-l în *â* profund, greu.

Nu mai voesc să intru în amănunțirea erorilor de înțeles ce pot fi provocate de lipsa semnului circumflex de pe o vocală, ce des vedem pe afișe scrise numai cu majuscule. Ce deosebire este între „*rasul fetelor*” și „*risul fetelor*”, între „*pară*” și „*pîră*” adică *pâră* și *pîră* și multe de aceste înțelesuri rele, unele chiar stupide!

Am făcut acest intermezzo, întrerupând continuarea criticii mele asupra broșurei dlui Lahovary, pentruca să am cu un cuvînt mai mult în combaterea unor cuvinte de origină slavă, maghiară și turcă, cari desasperează coardele vocale ale sărmanilor noștri artiști cântăreți; pentru a le veni în ajutor am emis aici pe scurt tema dedublării lui *â* în *î*.

Fixarea ortografiei de către Academie face parte din marea operă de fixare a limbei literare, ea are o enormă înrîurire asupra poeziei, care este forma cea mai artistică a limbei. Și fiindcă tuturora ne este scumpă limba, și fiindcă pe cultivarea și pe conservarea ei se bazează vitalitatea neamului românesc, mi-am luat și eu curajul, pe care îl are d. Lahovary, ba poate curajul meu este cu mult mai mare, să apăr nu numai cuvintele ci și sunetele din cari sunt formate cuvintele limbei române.

Cine pornește din ură de neam, din ură de religie în contra slavilor, umblă pe căi greșite și nu aduce nici un serviciu bun limbei românești. Principiul dela care trebuie să pornească fiecare literat, fiecare filolog, ba orice scrietor, este *frumosul*. Azi puțin mai putem esclude din limbă cu pașaport străin. A face proces cuvintelor străine este o pedanterie îngustă, dar a nu utiliza decât ceea ce este frumos, armonios în limbă este adevăratul cult al limbei. Cuvintele disonante să fie părăsite și, ca orice lucru lăsat în uitare, se vor perde de sine, după cum voește d. Lahovary să ne

părăsim unele comori ale limbei în schimbul cuvintelor din ceasloave de origine slavă, greacă, etc., dar absolut necultivabile.

Despre aceasta vom discuta mai pe larg în capitolele următoare.

CAPIT. III.

Despre înlocuirea cuvintelor slavonești.

D. Lahovary tratează în capitole deosebite cuvintele slave înlocuite de „stricătorii de limbă” și cuvintele noi, neologismele introduse „de prisos” în limbă întru cât existau deja cuvinte corăspunzătoare fie de origină latină, ori de alta origină în limbă. Aceste operațiuni dsa le numește „volapükisarea limbei”. Deși s’ar fi putut uni aceste capitole, tritez cestiunile urmând pe d. Lahovary.

Dsa începe cu critica înlocuirii cuvintelor:

Ceas, ceasornic, cu oră, orologiu. D. Al. Hodoș (Ion Gorun) în studiile sale literare asupra gramaticii române ne explică că cuvântul românesc „ori”, de câte ori, de multe ori etc. este o urmă a cuvântului latinesc *hora* (ceas), care a fost scos din limba noastră de către slavi, totuș el a rămas sub o altă formă de noțiune a timpului.

Acum se ridică cestiunea de drept, dacă noi am pierdut, ori nu, pentru totdeauna dreptul de proprietate asupra acestui cuvânt și nu-l mai putem revindeca? Este adevărat că noi n’avem drept legal să urmărim hoțul care s’a furișat în sufletul limbei noastre și s’a așezat pe un scaun ce nu era a lui? Noi însă să fim cu destulă inimă și pentru copilul nostru izgonit și uitat de aproape toți în haina lui ce ne pare străină, și să dăm mai puțin onoruri usurpătorului.

Hotar. D. Lahovary îl găsește înlocuit de Laurean și Maxim cu latinescul „lime”. Aș dori totuș să ne poată arăta o scriere românească din acești din urmă 30—40 de ani în care hotarul ar fi înlocuit cu lime. Cu „limită”, da. Cuvântul mort latin lime, n'a putut fi reînviat, în schimb însă francezul „limite” a prins o viață mai puternică în limba noastră, decât să-l mai putem expulsa ca pe un venetic fraudulos.

Cuvântul hotar e slav, și ungurii îl au la fel (határ) tot dela slavi; noi avem însă și cuvântul vechiu fruntărie (frânzește = frontiere) și pe nemțescul graniță (Graenze), care este de sute de ani naturalizat în limba noastră și ni-a dat pe braștii noștri grăniceri.

Pentru nuanțarea limbei ar fi bine dacă cuvântul hotar ar fi întrebuințat precum a intrat în limbă, numai la delimitirea proprietăților de pământ, hotar de moșie, hotarul comunei, iar pentru marginile țării să păstrăm graniță și fruntăria mai ales pentru granițele muntoase unde ea se ridică ca un frunte. Cât privește neologismul „limita” ea ne va despărți de orice lucru care are o margine. Și eu mă voi mărgini aici.

Boală. În cea mai mare parte a țărilor unguerești îi zicem beteșug (betegség) și beteag (beteg), cuvântul care în România însemnează defect corporal. „A rămas beteag d'un picior”, adică schiop. Pe de altă parte „boala” (dela slavul „boliti” a suferi, a avea durere) în părțile ungurene este cunoscută sub înțeles cu mult mai grav*) decât în România, adică când e vorba de o boală grea. Ar fi de dorit o transacțiune, care e foarte grea întrucât ambele cuvinte sunt de origină străină. Așa se

*) Am nuanțat pe grav de greu, pentru a nu da loc la neînțelegere.

vede că Românul era perfect de sănătos până la venirea slavilor, cari l'au îmbolnăvit, iar ungurii l'au betegit. Pentru a nu rămânea dator voi reveni la acest cuvînt în capitolul viitor unde voi răspunde dlui Lahovary relativ la cuvîntul morb.

Milă, a milui. Pentru acest cuvînt slav domnul Lahovary nu găsește alt sinonim românesc, decât neologismele „caritate și compasiune”? D-sa arată că nici nu cunoaște cuvîntul frumos strămoșesc „îndurare”, care derivă dela îndurerare (dolor = durere, dor). „Doamne îndură-te de noi”, sau „spre noi!” Nu sună oare mai deadreptul la inimă decât „Doamne miluește (Gospodi po milui)?” Și frumosul Psalm: „Indură-te Doamne de mine după marea ta îndurare!”, „Doamne îndurătorule!” „Neîndurate!” etc., nu este oare mai românește înțeles de toată suflarea decât acel „miluește?”

Dar este departe de mine să caut pricină de excludere, de expulzare a mult stimatei cetățene Milă, care de o mie de ani viețuiește adecă, pardon, „trăiește” în inima românului. E greu să răspundem la întrebarea: cum a ajuns acolo? Chestiunea este că în inima românului primul loc îl ocupă îndurarea și numai în al doilea loc mila, ba nu numai locul dintâi, dar și cel mai larg, deoarece în sînul îndurării se ascunde și durerea, pe cînd mila este un sentiment mai strîmt, mai superficial, oricît de generos, deoarece el nu este dureros. Îndurarea reflectează o durere de suflet, o înduioșare, sentiment pe care slavii ni-l'au înlocuit cu mila, cuvînt tehnic bisericesc. El a pătruns în cursul secolilor adînc în limbă, dar nu așa de adînc și în suflet, pentru că el nu s'a putut revărsa peste întregul suflet al românului îndurerat, ca să înăbușe în el vechiul sentiment: îndurare. Ca probă ne servește următorul proverb al

egoismului: „Mi-este milă de tine, dar de mine mă doare sufletul!”

Veste. Neveste. Poveste. D. Lahovary în dragostea sa pentru slavismele din limba noastră n'are alte sinonime decât cele artificiale fabricate de ultra latiniști: rumoare, famă, conjuge. Dă uită, sau nu vrea să știe, că „veste” corespunde perfect cu *știre*. „Ce știri ai dela ai noștri?” „N'am nici o știre bună!” De ce se preferăm atunci cuvântul veste? Pentru poveste? Dar povestea e cu totul altceva, ea este o istorie neadevărată, o închipuire, care n'are nici o legătură cu știrile, cu întâmplările adevărate din viața reală.

Să nu uităm încă, că nevasta nu este numai consoartă și conjuge(?), cum arată d. Lahovary, ci ea este soție, femeie, muiere, cari toate au fost premergătoare nevestelor și poveștilor.

Vreamea. Acest cuvânt s'a înfipt de mult în limba noastră și a reușit să înlocuiască în multe formațiuni și locuțiuni străvechiul cuvânt: „timp”. Să alungăm cuvântul vreme din limbă ar fi o muncă sterilă, ba pot zice că ar fi o violență dureroasă, ar trebui să renegăm toate vremurile trecute, să-l renegăm pe Eminescu cu admirabila lui poezie: „Vreamea vine, vremea trece”...

Dar sa-i da preferință, și a face totul pentru ca să omonim „timpul”, ar fi egal cu negațiunea existenței noastre ca popor distinct înainte de venirea slavilor peste noi.

Cuvântul timp și toate derivatele lui au existat și există în gura poporului nostru în foarte multe părți locuite de români; în alte locuri este pronunțat gutural: tîmp. De aici se derivă cuvântul întîmplare, a se întîmpla. Unele derivate însă ca „timpuriu” „răstîmp”, „pe timpuri” au persistat pretutindeni în popor, aceasta o dove-

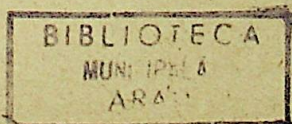
dește și faptul că timpuriu și răstimp nici n'au sinonime din cuvântul vreme. Nu putem zice vremuriu, nici răsvreme. De altfel derivatul întâmplare și verbul a se întâmpla ne arată că forma latină este mai veche decât cea slavă care n'a putut să dea decât verbul a vremui, o acțiune cu totul impersonală a timpului rău. Timpuriul are sinonim pe „de vreme” iar „vremelnicul” este subiuțeles prin neologismul „temporar”.

Cu alte cuvinte vremea este pur și simplu o dublare a cuvântului timp. Ea ori cât rău i-a făcut, totuși n'a putut și nici va putea să omoară pe străvechiul cuvânt de origine romanică.

Anotimp este un compus nou, care cu drept cuvânt înlocuiește termenul scos din cărțile bisericești „vremile anului”. A refuza anotimpul din literatură și știință nu se mai poate. Pentru d. Lahovary aceasta e un sacrilegiu, eu cred că e o îndreptare a limbei. Ori mai corect și mai frumos ar fi „vremile leatului”?

Luând de bază aceste două vorbe *a se întâmpla* și *a vremui* putem conchide că timpul este ceea ce germanul zice „Zeit” și englezul „times”, iar „vremea” se referă mai mult la schimbările metereologice ale timpului și corespunde germanului „Vetter” și englezului „Weather”. Dacă literații ar nuanța în acest fel aceste două cuvinte niciodată ele nu s'ar mai dușmăni una pe alta și mici frică de înlocuire n'am avea, iar limba s'ar îmbogăți.

În ce privește pe neologismul „sezon”, încă n'a putut prinde rădăcini decât în interesul modei și a stațiunilor balneare și climaterice ca o necesitate de nuanțare a anotimpurilor, când acestea n'au cuprinsuri cari să fie întocmai în limitele primăverii, verii, toamnei și iernei. Sezonul dela Nisa nu corespunde cu cel dela Abbazia, nici cu cel dela Biaritz sau Ostende.

199460

Pe de altă parte este incorect să zicem pe românește sezonul trandafirilor, tot așa de incorect ca și „anotimpurile rozelor” de care râde d. Lahovary, dar tot atât de ridicol va fi zis și „vremile anului trandafirilor” precum cere dsa a fi românește. Românul zice „pe timpul” trandafirilor sau a rozelor, pe timpul fragilor, a strugurilor, a culesului viei etc.

Izvor. E cuvânt luat liber de popor din limba slavă; este destul de sonor, deci n'avem nici un motiv al înlocuiri cu sorginte. Acest neologism, de altfel foarte frumos, n'a prins, din cauză că n'avem alt verb sinonim cu izvorire deși acel *î* final te cam strânge de gât.

Veac. (Veșnic, Vecinicie, de veci, vecii vecilor). Este cuvânt slavon introdus de biserică, dar nu circumscrie așa de exact timpul de 100 de ani ca „Secolul”. Eminescu și Coșbuc întrebuintează și în înțeles general cuvântul secol în loc de veac. Apoi „pădurea de veci” nu corespunde cu „pădurea seculară”. În singular „veac” este foarte disonant, parcă ar fi limba rațelor și de aceea poezii îl evită. Trebuie să lăsăm deplină libertate literaților să zică vecinicie sau eternitate; dar „de veci” nu are sinonim în rădăcina „secolului”, deci nu poate fi înlocuit, pe de altă parte eternitatea nu poate fi exprimat prin cuvântul veac.

Dragă, este slav, ungurul îl are cu înțeles mercantil de scump. În limba română este eternizat sub înțelesul scumpetei sentimentale și are diminutivul „drăguț” drăguță. D. Lahovary n'are dreptate că s'a înlocuit cu „amantă”. Amanta a înlocuit pe ibovnică, dar mici odată pe drăguță. Zicem: „Rada e foarte drăguță ea e *drăguța* lui Gheorghe. Sifta însă și-a pierdut cumpătul și a devenit *amanta* lui Dinu”.

Cu toate că „amanta” nu este cuvânt nevinovat ca „drăguță” totuș nu este așa de obșcen ca „ibovnică”. Aș dori să știu însă unde a cetit d. Lahovary „amăntuță” în loc de drăguță? Așa se vede că nici dsa nu crede ce scrie.

Jelea, jale, (a jeli). Este cuvânt slav care sună coarte frumos, deși tot atât de trist, pe românește; a format verb intransitiv, deci a intrat adânc în sufletul românului dl Lahovary se înșală dacă crede că „doliul” poate înlocui „jelea”. Zicem „port doliu”, adică haine de doliu, un lucru superficial, pe când „port jalea” este egal cu cernirea sufletului. Doliul a venit deodată cu moda apuseană și e bine că a venit să se distingă haina de suflet.

Rob, a robi, robot. Ungurii au luat cuvântul rob tot dela slavi, dela cari au luat și ei sistemul de servitute, pe care însă noi românii l'am simțit mai amar, robia. În limba slavă roboti înseamnă a lucra. Cuvântul românesc a servi, servitor, servitoare este mai vechiu decât acel de rob care, prin aplicațiunea lui mai severă la stăpânul slav, a căpătat o însemnătate mai gravă. Servul, servitorul a rămas a fi identificat cu sluga (ungurește szolga), adică cu lucrătorul angajat în mod liber, cu luna, cu anul, iar robul era lucrătorul silit. Robul nu mai lucra, el „muncea” obligat, făcea robot pentru oarecare avantaje de viațuire; când însă muncea era o pedeapsă se numea și se numește „muncă silnică”; cuvinte primite tot dela slavi și, așa cred, nu de bună voie.

Eliberându-ne de sub obida slavă atât politică cât și religioasă, ar trebui să uităm și robia, dar să nu-i uităm și pe aceia cari ni-au făcut atâta rău pe aceasta lume, pe slavi, deci ca răsplată să zicem robiei „selăvie”. În ce privește cazurile mai atenuate cum este „robul lui Dumnezeu” să ne

exprimăm și noi mai modern: „servul lui Dumnezeu”. Primul și cel de căpetenie principiu al creștinismului, a fost egalizarea oamenilor înaintea lui Dumnezeu, dând fiecăruia liberul arbitriu asupra faptelor sale, în schimb însă și răspunderea.

De aici rezultă că robia, în concepțiunea slavă, trebuie pusă în arhiva cuvintelor părăsite, dar ca amintire putem păstra „roaba” grădinărilor. Noi, să rămânem servitorii lui Dumnezeu, ceea ce în realitate suntem în înțelesul adevărat al cuvântului românesc.

Muncă, a munci, muncitor. Am arătat deosebirea între muncă și lucru. Totuși și azi la lucrul mai greu îi zicem muncă. „Ce lucrezi acolo?” — „Nu lucrez, muncesc!” Deși a dispărut robotul munca a rămas și va rămânea, fiindcă trebuie să lucreze cineva și din greu. Greutatea muncii este caracterisată și prin „muncile femeii” când naște copilul: calvarul feminin.

Mirc, -mireasă sunt traduse de d. Lahovary în limba volapük prin neologismele „findanțat și fidanțată”.

Până aci totuși credeam că d. Lahovary greșeste uneori, acum m'am convins că nu știe, sau nu vrea să știe românește. Fidanțatii sunt cei logodiți, sau mai pe românește „încredințați”, precum foarte corect să zice prin Ardeal. Mirii sunt numai o singură zi, în ziua cununiei, și nu fiindcă cuvântul este albanez, cum afirmă d. Lahovary, ci deoarece cu aceasta ocaziune cei cari se cunună sunt unși cu sântul mir, sunt miruiți: de aici, mire, mireasă.

Veselia, oricât ar fi de slavă, ea a intrat în inima românului în alte momente decât robia, așa că n'avem nici o nevoie de a ne reîntoarce la cuvintele arătate de d. Lahovary ca neologisme:

la letiția și jucunditate. Să nu se sperie dsa, veselie românelui n'a perit nici dincoace, nici dincolo de Carpați și chiar de i-ar fi perit, i-ar reveni cetind pag. 33 din broșura dsale. Am trăit mulți ani în Ungaria și am cunoscut multe Letiții, toate fete drăguțe, (nu-i vorbă, acum vor fi îmbătrânit), dar letiția latinească mi-se pare că la școală o traducem pe românește: bucurie și nu veselie, deși amîndouă cuvintele sunt de origină slavă.

Cât privește cuvîntul „ilarii”? cunosc câțiva cu acest nume, dar să scrie cu I: „Ilarie”. Jucunditate? Să ne ierte că o găsim numai în textul latin al cuvîntului: „Gaudemus igitur”... Să-l cântăm dar și de astădată, deoarece românul e întotdeauna tînăr când e vesel.

Prihană este unul din cuvintele cele mai favorite ale dlui Lahovary. Se face punte și luntre ca nu cumva să fie izgonită din limba românească, pentrucă bietul țaran pierde numai decăt noțiunea situațiunei sale umilite și aceasta ar fi sfîrșitul domniei boierilor, de care așa de mare nevoie are bietul popor incult și de care are așa de multă teamă d. I. Lahovary.

Sărac. Oare cine n'are pretenția să nu mai fie sărac? când chiar românul zice: „Decăt să fii sărac mai bine să n'ai nimic”. Cu alte cuvinte săracul nu e sărac de tot. Totuși îi este rușine de sărăcia lui și de aceia el preferă să i-se de un certificat de „paupertate”, decăt de sărăcie. Așa-i românul, sărac dar mândru; El crede că neologismul îl acopere puțin. Se vede însă că d. Lahovary n'a avut nevoie pînă acum de asemenea certificat și nici nu i-l dorește, totuș nu este exclusă putința să capete unul, fără să-l ceară, dacă va încerca prea mult să îndrepteze limba românească.

Slab. Putem fi slabi în mai multe privinți:

slab la pungă, slab de înger, slab de carte, slab la cap; când însă zic „debil” întotdeauna se înțelege slăbiciunea puterilor corporale. „Mâncarea este slabă”, adică nu este grasă, dar nici odată nu poate fi debilă. Așa dar e o nuanțare în plus.

Rac. Da, domnule L., racul îl mâncăm, negreșit, fiert; pe când Cancerul ne mâncă pe noi, de viu. Deci cancerul nu este neologism, ci un termen tehnic medical, care se popularizează, cum s'a popularizat și maioneza cu care așa de bun e racul, dar în contra căreia nime nu protestează.

Rană. R. nu este sinonim cu ulcer și plagă. Ea este o leziune nedefinită bine, pe când plaga este o rănire făcută cu un oarecare instrument. Ulcerele sunt rănilor cari nu sunt făcute cu instrumente ci prin slăbiciunea sau otrăvirea sângelui: ulcer veneric, ulcer sifilic, ulcer varicos, sau orice rană veche (ulcer chronic), ulcer al corneei etc. Așa dar nu înțeleg de ce vrea d. Lahovary să ne sărăcească și de termeni tehnici cari nici odată nu vor face nici un rău cuvîntului vechiu rană, a răni.

Slugă. Ungurul tot dela slavi îi zice szolga. Este pentru noi dublarea cuvîntului străvechiu serv, servitor. Ca atare este firesc lucru să fie lăsat în părăsire, deoarece cuvintele românești mai vechi au drepturi cetățenești și mai suverane.

Slujbaş. Este titlul funcționarului de pe timpul servitutei (robiei). Azi numai boierii mai pot avea slujbași pe la moșiile lor, dar chiar și acolo cei titrați pretind a fi numiți funcționari, adică niște organe cari funcționează ca și la stat, după o anumită organizare și reguli bine stabilite de mai nainte și nu după capriciul boierului. Cu Is-

pravniciei au plecat slujbașii și cu Prefecții au venit funcționarii.

E așa de natural aceasta, că mă prinde mira-rea: pentruce îl supără pe d. Lahovary?

Slavă. „Slavă ție Doamne!” „S'a pogorît din slavă ceriului”. Aceasta este limba românească apărută cu înverșunare de d. Lahovary. Cine însă ține la libertatea cugetului și a sentimentului românesc va zice întotdeauna (nu apăruri): „Mărire ție Doamne!” și „S'a coborît din înălțimea ceriurilor”. Prea slăvite = Preamărite, Glorios.

Așa dar slava s'a suprapus peste două cuvinte străvechi românești: mărire (glorie) și înălțime: ea nu numai înstrăinează ci și sărăcește limba. Nu e vorbă numai de simpatia și antipatia față de cuvântul slavă, care sintetizează marea națiune slavă, cu cu care noi Românii nu avem nici o legătură, afară de aceea de a-i fi putut rezista o mie trei sute de ani tututor încercărilor de desnaționalizare și de absorbire. Marea națiune slavă nu ne poate ierta nouă și ungușilor că am rămas o barieră în masa slavă separându-i pe cei de sud de cei de nord, poate spre bine celor din tîi, dar în orice caz în ciuda celor din urmă. A le glorifica neamul prin pronunțarea numelui lui ori de câte ori ne înălțăm mintea și vocea spre Dumnezeu și a nesocoti versul adevărat românesc de preamărire, este un dispreț pentru înșasi națiunea noastră.

Trebuie să știe și să simtă orice suflare românească, că românul nu este de obîrșie slavă, ci de origină latină, că cultura slavă ce s'a încercat a infiltra sufletul neamului românesc a fost negativă, adecă în loc să ne desvolte ea ne-a împilit, me-a tâmpit, întocmai precum azi sugrumă ungușul cultura românească în Ardeal amuțînd viersul național în școală și chiar în biserică.

În ținuturile locuite de români, adică în Dacia veche, dela retragerea legiunilor Romane poporul nostru n'a putut fi câștigat pentru o cultură străină și până când poporul român nu s'a scuturat, acolo unde s'a putut, de suveranitatea străină, nici n'a existat altă cultură pe aceste ținături. Existența noastră continuă în aceste ținături este dovedită chiar numai prin faptul că poporul românesc trăiește azi întocmai între granițele pe cari le avea acum două mii de ani Dacia.

Pe noi nu situațiunea geografică, ci continuitatea culturai romane ne leagă de apus, pe când pe slavi și pe unguri alte tradiții în alte locuri îi transportă. Este dar de a noastră sacră datorie a cultiva sufletele strămoșilor noștri, cari necontenit ne vorbesc din atâtea și atâtea monumente istorice acoperite de un giulgiu străverziu de vămînt care ne-a hrănit cu tot ce a fost mai nobil în sângele strămoșesc.

Trebuia să știe fiecare român că slavii n'au contribuit cu nimic la formațiunea limbii românești, limba era formată la venirea lor peste noi. Ei au alterat numai, ne-au profanat limba, introducând în ea cuvinte inerente dominațiunei lor peste noi.

Se poate zice oare, că ungurii sunt nărtasi la formațiunea limbii noastre fiindcă avem în limbă cuvinte cari dovedesc o relațiune între stăpân și supus ca: iobășcie, chin, lăcaș, lacăt, sălaș, lanț, îngădui (engedni), chezeșlui, (kezeselni), alcătui (alkatni), alkotmány = constituție), închipui (képzelni), birui (birni), pildă (péllda), oraș (város) etc. etc.?

Sunt prea multe slavisme în limba noastră pentruca să le pot discuta cetățenia română; chiar prea multe numai din categoria acelor impuse prin violență neuitată; eu m'am mărginit a răspunde cuvintelor „preaslăvite” sau celor combătute

de d. Lahovary, astfel ca cu riscul de a-i fi neplăcut, îmi permit (nu îngădui) a apăra cu toată energia cuvintele strămoșești de origine latină îndurare, mărire, înălțare (glorie) etc. față de sinonimele usurpătoare slave.

Bohda Prosti! În toată țara românească a rămas aceasta formulă slavă de a mulțumi în loc de „Primească Dumnezeu! Mulțămită Domnului!” Trebuie expulsat fără părere de rău ca pe un ce străin, neînțeleș, neintrat în sufletul limbii. Nici nu sună măcar frumos la auz.

CAP IV.

Despre neologisme și nuanțarea limbei.

D. Lahovary la cap. IV. al studiului său publică un mic vocabular alfabetic de neologisme puse pe trei coloane comparative: frances-român, latin-român și latin, criticând toate neologismele cari au expresiuni sinonime românești vechi de origină latină. Dsa are dreptate în unele cazuri, dar atât de multe ori greșește, încât nu pot lăsa neobservat modul cum dsa crede că trebuie să se fixeze limba românească în sărăcie, ba uneori cu totul schiloadă. Intre cuvintele combătute de dsa ca neologisme inadmisibile se găsesc foarte multe pe cari d-sa singur le întrebuințează chiar în textul acelei scrieri, deci prin aceasta arată o deosebită inconsecință. Să examinăm dar acel vocabular:

Atențiune. D. Lahovary crede că corespunde exact cu românescul „luare aminte”. Eu îi mai adaug și pe „băgare de seamă” (slavon), dar nici una nu este așa de concisă ca „atențiunea” și n’are aceiaș nuanță. Atențiunea se adresează mai mult la încordarea minții, pe când luarea aminte și băgarea de seamă, la memorie, la înmagazinarea în minte fără o încordare deosebită a ei. Zicem: „Să iei aminte la ce ți-am spus!” și „să fii atent la ce-ți voi spune”. E dar o nuanță care ne înăvurește limba și în proză, dar în poezie și în dra-

maturgie acest cuvînt are mare valoare ca cuvînt de efect.

Admirabil. Intr'adevăr corespunde cu: „minunat”, precum afirmă și d. L... sau poate și mai bine cu: „de minune” dar totuși, în modul cum se întrebuințează de literați, cuvîntul „admir” nu este tocmai „mă minunez”. Putem admira ceva, d. e. un tablou, o casă, fără să ne minunăm chiar. Admirabil, derivat al verbului mă mir, n'a pătruns atât de adânc în sufletul nostru ca și cuvîntul de minune, de aceea noi putem admira, putem zice unui lucru că este admirabil fără ca să fie chiar o minune (miracul).

Anchetă. Luat din franțuzește se poate traduce, precum zice d. L., cu *cercetare*. Nu se pot însă înlocui reciproc: nu orice cercetare este în în același timp și anchetă. Acest cuvînt este de nuanță tehnică pentru cercetări juridice, administrative și științifice mai severe; e o nuanțare a limbei de care avem nevoie, deci nu ne putem dispensa de ea.

Adopțiune. Este „înfiere” a lua fiu de suflet, cum cere d. Lahovary, dar pe lângă că se poate aplica și la înfierea fetelor, are și un înțeles general: putem adopta idei noi, sisteme, principii noi, nu le putem însă înfia, sau lua de suflet. Prin urmare acest cuvînt e bine venit și nu poate fi scos din limbă.

Arborc. Ce puțin cunoaște d. Lahovary istoria și limba română, dacă pretinde că arbore este neologism! Faptul că în mai multe arînduri revine asupra acestui neologism(?) probează că nu din greșală îl tratează ca atare. Dar dacă ar merge odată la Teatrul Național la „Apus de soare” al dlui Delavrancea ar vedea acolo o figură măreață a neamului românesc, pe Arbore, Hatmanul

lui Stefan cel Mare. Poate d. L. susține că acel boier moldovean a fost de origină franțuz? Ori va zice că Hatmanul Arbore a fost om și nu copaciu?

Înțeleg să prefere în limba noastră cuvântul albanez (ori dac) Copaciu, copac, dar cu toții știm că copacul nu face poame; arborele este însă și pom și copac. În Moldova poame se zice numai la struguri, așa că ceilalți pomi rodesc... ce? — fructe.

„Arborii fructiferi!” iată cuvintele volapük care îl înspăimântă pe d. L. Deoarece avem pe vechiul „fruct”, „a mă înfrupta”, a mă îndulci cu ceva, din firea limbei ne revine dreptul de a ne înavuți limba cu termeni tehnici ca cuvântul fructifer.

Lemnul (lignum lat.) este un material mort și după cât știu lemnele nu produc fructe; cel mult bureți și putrigaiu.

Așadar arbore și fruct nu sunt neologisme, ci cuvinte românești de origină latină pe cale de a dispărea. Asemenea cuvinte sunt multe în limba noastră și datorită fiecărui scrietor român, chiar diletant ca d. Lahovary, este să contribuie pe cât poate la menținerea și la răspândirea lor, să lupte din răputeri ca să nu dispară, ci să-și reia locul cuvenit în limbă, gonind la graniță cuvintele străine cari vreau să le sugrume pe ale noastre.

A asista. Nu este numai a fi de față. În mod oficial a asista pe cineva este a și lua parte în executarea unei măsuri administrative, judiciare, financiare, sanitare, etc. Asistent în farmacie nu e ori cine, asistent de laborator, este un specialist, iar nu un simplu aflător de față. Așa dar n'avem ce face, trebuie să asistăm și de aici înainte.

Armată. D. Lahovary zice că e mai bine zis

oștire și *oaste* care e compusă din ostași. Foarte bine, dar oștirea trebuie să aibă *arme* și atunci ea este armată. Numai atunci poate avea vre-o valoare, când este înarmată cu puști, săbii, baionete, lănci, tunuri etc. Acestea să numesc *armament*. Da, acest din urmă cuvânt este neologism, dar necesar, precum i-au fost necesare dlui Lahovary cele peste o sută de neologisme ca să scrie o broșurică în care critică cu atâta înverșumare neologismele pe cari și dsa le întrebuițează, ca să nu devie gângav, scriind.

Înțeleg, ca d. L. să nu admită neologisme ca *armament*, dar să ridiculizeze cuvântul *soldat*, e ceva extraordinar, ne mai pomenit! A face din *soldat gologănar*, fiindcă solda vine dela *solidus* (ban, fr. sou), căruia d. Lahovary nu-i găsește alt sinonim românesc decât pe barbarismul *gologan*, — este ironie care nu trebuie să intre în cadrul unei lucrări serioase, publicată în o revistă cu reputațiunea *Convorbirilor Literare*.

Cuvântul *soldat* există la toate națiunile europene cu armată permanentă. Englezul zice „*soldier*” germanul „*soldat*” și chiar uncurul avea expresiunea de „*zsoldos*” la militarii plătiți (angajați) cu soldă.

Cuvintele au însă și partea lor sufletească: *oastea*, *oștirea* (*hostes* lat.) se chiamă mai ales armata pe picior de război, ostil, cum am zice azi; pe de altă parte milițiile se chiamă azi rezerva armatei și în fine gloata (germ. *Landsturm*), este poporul înarmat adică milițiile și mai bătrâne. Așa se vede că d. L. n'a făcut armata.

Tot așa și de drapel (dela francezul *drap* — *haut*) zice că e sinonim cu *cerșaf*, deoarece *drap* e ceva care fâlfăie și ca concluzie, dsa pretinde că numai *cerfaul* fâlfăie.

Negreșit că mai multă materie de discutat

este în contra cuvintelor cerșaf, perdeaf etc. dar la acestea nu s'a oprit nici odată în critica sa, d. Lahovary. Mă mir că n'a tradus drapelul pe românește cu cuvântul pestelcă, ori pelincă.

Nu voiesc a apăra drapelul în față *steagului*, deși acest din urmă este de origină slavă; steagul este romanisat de cătră rîurile de sânge care s'au vărsat sub el, totuși nu pot permite ca să-i zicem drapelului cerșaf.

De pe timpul fanarioților când se desființase armata la români, steagul a luat o însemnătate cu totul banală, iar actuala armată română ca să-și distingă steagul de orice cărpă care fâlfăie, l'a numit drapel. De altfel steagul mai are și alte sinonime: La marina comercială se numește *pavilion* sau *bandieră*; când pe pavilion este și emblema țării atunci vasul este de război.

Pe vase de război mai flutură și niște benzi tricolore numite *flamure*.

Dacă drapelul e cerșaf, bandierile și flamurile ce să fie? zdrențe?... Oh!... Păcat dle Lahovary!...

Anunț. Zice că este înștiințare. Nu zic ba, dar o anume varietate de înștiințare, scrisă și afișată, ori publicată în ziare, și nici decum orice înștiințare banală, care de loc nu este anunț.

Asasin. Este o anumită specie de ucigaș; cu alte cuvinte, nu fiecă ucigaș este asasin. Cineva poate fi ucigaș fără voie, nu poate fi însă asasin fără voie. Asasinatul este întotdeauna însoțit de premeditare. Într'o luptă dreptă, într'un duel urmat de omor, ucigașul nu este asasin, cu tot caracterul premediat al crimei Pentruca cineva să devie asasin trebuie să fie laș, să ucidă prin surprindere, pe ascuns. Să recunoaștem dar că asasinul, deși cuvântul nou, e termim tehnic ju-

diciar și social, pe care nu-l putem înlocui decât prin perifrazare.

Abundență. Avem cuvântul *undă*, deci ceia ce se revarsă peste marginile normale este abundent. Cuvântul *belșug* este unguresc (böseg), ce ne-a fost transmis prin abundența pe care poporul român iobăgind aducea ungurului. Cu vântul unguresc ni este neînțeles, el derivă dela *bő* = larg, pe când cuvântul românesc abundență este înțeles de toți cari știu ce va să zică undă (val).

A afirma. D. Lahovary ne spune că acest cuvânt este îndeajuns exprimat prin *a încredința*, a adeveri. Aceasta este fals. Putem afirma ceva fără să putem încredința cu atât mai puțin a adeveri ceea ce am afirmat. Poate dsa confundă pe afirma cu *confirma*, care într'adevăr este o încredințare, o adevărire. Așadar confirmăm că dsa nu cunoaște înțelesul cuvântului *afirma*, deci asupra necesității lui în limba noastră nici nu mai putem discuta.

Absență. Nu întotdeauna cuvântul „lipsă” e absență. D. ex. „am lipsă de bani”, „îmi lipsese boii din grajd”. Cine-i nebunul care să zică că-i absentează boii din grajd, sau banii din pungă. Să definim dar vorba:

Absența este lipsa unei *persoane* din un anumit loc d. ex. dela serviciul, dela școală. Nu este dar o stricare, ci o înavuțire a limbei. Absența fiind o nuanță, nici odată nu va scoate din limbă pe grecescul lipsă. Ar fi și mare păcat: „limba groacă fiind una din cele două mari idioame clasice” după cum zice d. Lahovary și ar fi o mare apelpiseală între „greșilii” din țara „rumunească,” pentru o așa crimă grozavă.

Chitanța. Nu este întotdeauna adevărită, deoa-

rece putem adevărați multe lucruri, dar chitanță dăm numai când primim bani.

Cert, Certitudine. Este necesar pentru nuanțarea cuvântului *sigur, siguranță*.

Cert este sigur de ceva, dar a fi sigur de cineva nu este cert. Zicem: „Oare pot avea certitudinea că voi fi în siguranță la acel om?” Și în românește, ca în latinește, certus nu este securus. De ce să mai discutăm dar?

Comerțiu. Bine, aici are dreptate I. Lahovary că comerțul e negustorie. Decât că acest din urmă cuvânt are un înțeles mai modest în lumea mercantilă, negustorul însemnează un comerciant mai mic. Apoi comerțul cuprinde toate afacerile mari de bancă, comision, în cari nu intră vechiul înțeles de negoț. Răul zace în grandomania negustorilor cari acum toți voiesc să fie intitulăți comercianți, întocmai cum toți bărbierii au devenit frizeri sau coafori, deși nici nu frizează, cu atât mai puțin coafează neavând clienți, ci numai clienți.

Conform. Conformitate. Nu este asemănat și asemănare. Cel asemănat poate fi nu întocmai la fel, pe când cel conform este de aceeași formă. Să ne conformăm dar lipsurilor din limba noastră și să le împlinim numai cu ce este frumos și de același suflet.

Consolare. Este mângâiere, dar nu toate mângâierile sunt consolări. D. ex.

„Nu-ți mângâia prea mult copiii, că îi strici și nime nu te va putea mângâia (consola) de nenorocirea lor.”

Vedem dar că mângâierea e și la bine și la rău, pe când consolarea e numai în nenorocire. Consolarea conține în sine și subînțelesul nenorocirii, așa că în literatură e cuvânt prețios și este mai muzical decât guturalul mângâiere.

Creator, a crea. D. Lahovary ne pretinde a-l înlocui cu *ziditor*, fiindcă așa e scris în cărțile bisericești, fără să cerceteze dacă corespunde oare acest înțeles al cuvântului zidi și cu spiritul limbei noastre.

A zidi înțelegem facerea unui zid de piatră și tencuială, adică un lucru manual. Pe când concepțiunea cuvântului *a crea* este tocmai lipsa de material brut. „Dumnezeu a făcut lumea din nimic!” „Cum a făcut-o?” „A zidit-o?”. Nu! A creat-o”. Așadar El este *Creatorul*.

Ziditorul o fi poate în limba slavă cu înțeles mai abstract un meșter arhitect mai de seamă, dar noi, fiindcă avem substantivul zid, care e zidit de zidar, când zici că Dumnezeu a zidit lumea, parcă vine, fără să vrei, să ți-l înfățișezi cu șort, și cu mistrea în mână lângă grămada de piatră și roaba cu mortar. Pe când pe Creatorul mi-l imaginez așa precum trebuie să fie: ieșit El singur din neant și închegând lumile în jurul Său numai prin niște gesturi ale Sale. Lasă-ne dar dle Lahovary cu iluziunea noastră de Creator și să dăm mistria lui Moș-Gligore...

Consolidare, Solid. Zice să le înlocuim cu întărire și tare. Da, însă... „zidul este tare fiind de piatră de granit, dar nu e solid fiindcă s'a lăsat a crăpat etc.”

„Ce cap solid!” Adecă ce minte sănătoasă. „Ce cap tare!” adecă ce încăpăținat (prost). „Consolidarea finanțelor; consolidarea proprietății terenurilor petrolifere etc. nu se pot trăduce cu „întărirea.”

Danț. Este joc. Dar sunt multe jocuri fără să fie danțuri. În orice caz danțul nu este neologism. Așa se vede că d. Lahovary n'a „dănțuit danțul lui Isaia” căci n'ar fi luat danțul dela „danse” și n'ar fi pretins că Isaia să joace de ici

încolo. Dar chiar de ar juca Isaia, danțul tot e necesar ca să fie deosebit de alte jocuri ca cel de cărți, biliard, căișori, popici, de loterie, de bur-să, de șach, de table minge, de fotbal, de hobsh-leigh etc. — Valsul să'l dănuim căci tot mai bine este să bostonezi decât să joci la ruletă și la baccarat.

Divin = Dumnezeesc. Aici găsim aceeași nuanțare de însemnătate pe care o au cuvintele noi. Când zicem dumnezeesc e ceva atât de perfect încât nu suferă nici o comparație deoarece ne gândim la Dumnezeu; pe când dacă zicem divin nu ne mai gândim la Dumnezeu tatăl, ci la o altă zeităte oarecare din lumea păgână, care în imaginațiunea noastră poate să existe în mod vag. „Corpul divin al femeii” negreșit se referă la un Venus, Juno, Minerva etc. sau că „vinul era o beutură divină” nu ne reamintim vinul dela Nunta Galileii sau cel dela Cina cea de pe urmă, ci la șampania lui Bacchus, sau la cheful zeilor din Olymp. Când însă zicem de o fecioară că are suflet divin, în acest caz ne gândim la Maica Domnului.

Divin este o dublare a cuvântului Dumnezeesc cu rezervă pentru acest din urmă o pietate mai deosebită.

Dublu. Este și nu este îndoit, întru cât acest din urmă cuvânt are și o altă însemnătate: o foaie de hârtie poate fi îndoită la un colț fără să fie dublă.

Nu avem același cuvânt de apărare pentru „triplu” care întotdeauna este „întreit”.

Dificil, dificultate. Este și nu este „greu” și „greutate”, întru cât nu tot ce este greu este în același timp și dificil și viceversa. „Pământul este greu, dar nu și dificil”. „Domnișoara este dificilă dar nu este și grea”. Așa dar chiar dacă nu

pentru altceva, pentru înlăturarea înțeleșurilor
duble sunt necesare în limbă.

Divorțul este cu adevărat „*despățenie*”, aceasta se poate zice însă și la ruperea ori cărei întovărășii, pe când *divorțul* este special numai ce privește căsătoriile. „Ne putem despărți prea bine fără a divorța”, când plecăm d. e. singuri la băi, fără nevastă sau nevasta fără bărbat; acest din urmă caz fiind chiar la modă.

Distanța. Zice că e „*depărtare*”, da, însă cu acelaș drept este și apropiere. Așa dar distanța, fără să strice cuvintelor depărtare sau apropiere, este spațiul linear dintre două puncte date mai departe sau mai aproape. Această linie poate pleca ori dela noi, ori ea este paralelă cu ochii noștri între două puncte situate în oare-care parte a lumii. Acest cuvânt nu alterează și întregeste limba.

Educația. O putem traduce cu „*creștere*”, ea este însă o creștere specială care se referă fie la sufletul, fie la corpul omului. Nu tot ce crește poate fi și educat d. e. „Educația copiilor trebuie făcută pe aceeaș treaptă cu creșterea lor”. Se poate zice și educație fizică și educație intelectuală. Rezultă dar că educația este o creștere care este mai mult sau mai puțin influențată de voința noastră.

A esita. D. Lahovary zice că se poate înlocui prin verbul *a se îndoii*. Nici decât! D. e. „Nu mă îndoiesc de onorabilitatea sa, totuș ezit a-l recomanda fiind cam leneș”. Apoi să ne gândim numai câte lucruri se îndoiaie fără să esite, fiindcă esitarea este o slăbiciune numai sufletească, pe când îndoirea poate fi și obiectivă.

Fluviu. Dsa combate cu înverșunare acest cu-

vint și pe derivatul lui: influență. Zice că fluviul este îndeajuns exprimat prin *riu*. Nu este exact. Mă mir că nu-și aduce aminte din clasa a 2-a primară unde se învață că apele se deosebesc astfel: izvoarele (nu sorgintele) se varsă în păraie, păraiele în vălcele, vălcelele în văi (gârle), văile în râuri, mai multe râuri formează fluviul, cari se varsă direct în Mare, Oceane sau în lacuri mari. În ce privește „influența” are aceeași valoare ca și „înriurirea”, amândouă cuvintele sunt frumoase, sonore și se pot înlocui reciproc, deoarece însă sunt o noțiune care se întrebuintează des, pot fi în uz amândouă.

Fiitor. Nu poate fi confundat cu „viitor”, întrucât primul cuvânt derivă dela verbul a fi, iar acest din urmă dela a veni. Cine le-a întrebuintat, sau vrea să le întrebuinteze, unul în locul altuia, nu știe românește.

Familist. Nu este numai decât înlocuibil prin „însurat”. Poate fi cineva familist văduv, sau divorțat, dar are copii. Dacă nime n'are de zis în contra familiei, ce motiv putem avea în contra derivatului lui? Că D. Lahovary n'a înțeles ce însemnează „familist”, nu e de loc motiv să nu-l înțeleagă ceilalți Români. Familia nu se mărginește numai la cei doi însurați (căsătoriti), aceasta e familia cea mai minusculă. Ea cuprinde mai ales copiii și alte rude de sânge ce conviețuiesc sub acelaș acoperemînt, iar în înțeles mai larg, pe acei cari au acelaș nume și sunt de acelaș sânge.

Incendiu. Zice că este îndeajuns exprimat prin cuvîntul „foc”. Așa o fi, dar focul din sobă nu este incendiu, chiar de s'a aprins coșul. Trebuie să ardă casa, sau ceva lucru mai de valoare, ea să fie incendiu. Dacă moi am desființa acest

cuvînt, am da lovitură mortală „Societăților de asigurare în contra incendiului etc.” Cum? D. L. n'are acțiuni? Nu este asigurat? În ori ce caz, de ce să sărăcim limba?

Infect (Infecțiune). În apărarea acestui cuvînt nu pledez numai ca medic, ci și pentru ca să-l scap pe d. Lahovary de situația echivocă ce și l'a creat combatînd acest cuvînt după ce singur îl întrebuițase în acelaș text (pag. 14.).

Dsa recomandă înlocuirea cu „*puturos*” și „*putoare*”. Așa dar să l'cităm chiar pe d. sa: „Iată adevăratul franțuzism, de care ar trebui să ne fie rușine, când îl vedem infectînd repertoriul Teatrului Național” etc. Care va să zică să-l corijăm astfel: „când îl vedem *impușind* repertoriul Teatrului Național”? Atunci ar trebui să ieșim cu batista la nas din teatru.

D. Lahovary ar trebui să știe că sunt infecțiuni cari nu put, ba unora le miroase bine, aceasta este o chestie de gust al organului olfactiv. În ori ce caz infecțiunile cari put sunt în o stare foarte înaintată și igiena modernă nu permite să le lăsăm a ajunge pînă să te lovească duhoarea la nas.

Incapabilul. Zice să l'exprimăm cu *nepriceput*. Dar, săracul de mine, omul nepriceput nu se pricepe în o afacere oare-care, la o meserie, la filologie de ex. și poate fi foarte capabil în alteeva, în artă, politică etc. Neputându-se înlocui umul pe altul, amîndouă cuvintele au dreptul să trăiască pe cont separat, deși umul e de origine neolatină și altul slavă.

Incapacitate pretins „*nepricepere*”, are acelaș argument ca și „*incapabilul*”.

Inundațiune. Revărsare. Așa este și totuș nu este așa! De ex. „S'a revărsat apa din butoiul

dela streșină!" dar, Doamne ferește, n'a făcut nici o inundație. Deci acelaș argument ca și pentru incendiu.

Justiție. Zice că-i „dreptate”. Ar trebui să fie, dar nu e întotdeauna. În ori ce caz sunt două feluri de dreptăți: una pe care o putem avea și da noi înșine, iar alta pe care o împart numai judecătorii; aceasta este justiția. E firesc ca justiția să fie dreaptă, dar fiindcă ea este o instituție omenească nu este întotdeauna sinonimă cu dreptatea. Cine nu este dumerit n'are decât să cerceteze ca model justiția ungurească, și imediat va zice că într'adevăr d. Lahovary n'are dreptate.

June. Va să zică „tiner, tinerel?” Da, junii de regulă sunt oameni tineri, dar sunt și juni bătrâni. Junii sunt în unele locuri numiți cei de curînd căsătoriți, în alte părți, în Moldova de ex. junele are însemnătatea de tiner. În ori ce caz d. Lahovary se înșală când îl taxează de neologism dela franțuzescul *jeune*.

Este adevărat că la popor a început să dispară în multe locuri, dar pretutindeni a rămas ea calificativ la vite: junc, jumcan, juncă și junincă.

Aici trebuie să deschid o paranteză: d. Lahovary în studiul său critic conferă prea des epitetul *ignorant* și de *ignoranță* celor cari scriu cu aceleași neologisme pe cari dsa nici nu bagă de seamă că le întrebunțează la fiecare pas. În ori ce caz mă miră mult că dsa n'a auzit nimic de „Sărbătoarea junilor dela Brașov”, care are loc în a patra zi de Paști, în fiecare an și care este o repetiție de asalt asupra Cetății Brașovului, pe atunci închis pentru Români ce locuiau în Scheiu și prin jurul Cetății Cavalerilor Saxoni. Tradiția e de prin secolul al 14-lea sau 15-lea. În aceste ser-

bări sunt două feluri de juni: juni tineri și juni bătrâni, cari sunt deosebit grupați călări.

Așa dar să nu se confunde vechihul cuvânt june cu noul *junimism* din România, care și acela a îmbătrinit de tot.

Legalizat. Vrea să zică că însemnează „adeverit”. Zău nu înțeleg: a afirma, a achita, a legisla toate sunt a adeveri? Cum să le distingem una de alta? să facem și câte un gest precum fac popoarele selbatice din centrul Africei când exprimă un cuvânt în 20 de înțelesuri? Nostim de tot! A adeveri poate ori și cine ori și ce, dar a legisla nu poate decât cel investit cu competența juridică, care în acelaș timp poate să judece, dacă actul respectiv corespunde formei legale. Tot în această categorie intră și autentificarea. D. Lahovary va zice poate că aceasta e tot adevărire.

Matur. (Maturitate). „Copt, coacere.” Da, este nepotrivit să zicem pâine matură, maturitatea strugurilor etc., dar zicem certificat de maturitate, om matur. E o nuanță care poate folosi, nici într'un caz nu poate strica limbei.

Natură și „*firea*” sunt cu totul corespunzătoare. Se pot înlocui reciproc. Totuș sunt cazuri în cari cuvântul natura ne poate fi de mult ajutor în literatură, știință. De ex.: „Aceste fire de mătasă nu sunt naturale; e mătasă imitată (prefăcută)”. — „Firește că nu sunt naturale!” Ce rău ar suna: „aceste fire sunt firești” și „firește că sunt firești!”

Eu cred că „natura” este un cuvânt admisibil în al doilea plan alături de „fire”, anume ca natura mondială, în afară de firea organică.

Naufragiu. Nu este „*innec*”. În cei 15 ani de când locuiesc pe malul Mării Negre am văzut câteva naufragii, adecă frîngerea naiei (cora-

biei) în cari, nu în toate, n'a fost nici un înnece. Și am văzut foarte mulți înnecați fără vre-un naufragiu. Așa dar ce să mai lungim vorba: alta-i înneceul și alta-i naufragiul.

Obiect. D. Lahovary zice ca să-l numim *lucru*. Da, bucuos când se poate. Dar când mă întreabă cineva: „Ce faci?” „Uite lucrez la acest obiect”. Ori: „Ce lucru ai?” „N'am nici un lucru!” (adecă n'am ce lucra). „Atunci am să-ți dau eu ceva de lucru, ia și du acest lucru (obiect) la târg”.

„Lucrul” este un obiect lucrat de om, iar piatra, bolevanul, e un obiect și nu e lucru, decât dacă ar fi cioplit de om. Așa dar pentru nuanțarea lucrurilor cred că le putem păstra pe a-mîndouă cuvintele.

Obligator. Să-l exprimăm cu cuvintele *din datorie*? A mă îndatora însă nu corespunde întotdeauna cu a mă obliga, deoarece are și înțelesul de a face datorie. A mă obliga este a mă lega (nu cu funia) cu cuvîntul de ceva, de cineva, chiar fără să fiu dator, ci din bună voie! Obligațiunea poate fi însă și fără voie, când ea este impusă. De ex.: „E obligător să ne dăm copiii la școală. (In acest caz obligarea este mai adîncă.) Acelaș caracter mai superficial îl avem de altfel la toate neologismele.

„N'avem numai obligațiune să ne cultivăm limba, ci chiar datorie.”

Odios. E mai mult ca *urîcios* și *nesuferit*. Ar putea fi tradus cu „urît” dacă acesta n'ar fi și în înțelesul lipsei de frumsețe. Urîcios, nesuferit și urît poate fi cineva fără să fie odios. „S'a făcut odios în orașul nostru” adecă „îl urește lumea,.. Odiosul este calificativul omului rău, pe când

urfcios și nesuferit poate fi și omul cu inimă bună.

Pagină. Este „față”, dar fața nu e întotdeauna pagină, căci fețe sunt de multe feluri: față de foaie din carte (pagină), față de om (obraz), față de pat (cearșaf), față de masă (mășărită), etc. „Hai fă-i față și gata!” „In caz când nu reușim, totuș trebuie să facem față afacerei”.

Dar în loc de „față de foaie de carte” nu e mai simplu să zicem pagină? Vorbă multă-i sărăcie.

Prezență. Cum? Tot față? „Registru de prezență funcționarilor” să-i zicem: „registru de fața funcționarilor”? „Prezența de spirit” să o numim: „Față de spirit”?

În orice caz prezența acestui cuvânt în limba română nu izgonește pe nici unul și el umple un gol simțit în nevoile limbei.

Prețios. Să-i zicem: *de mult preț!* Adecă trei cuvinte în loc de unul. Pentru ce dle Lahovary? Nu e românesc? Nu e frumos? Ori numai așa ca să nu tăcem? Și cum am zice noi? „Cel mai prețios?” „Cel mai de mult preț?” De când?... de mult? Uite, cine vrea să strice limba!

Perceptor. D. L. pretinde să-i zicem: „culegător de dări, sau de bir”. Titlu cam lung, de mare senior, dar nu acesta ne supără. Înainte de toate perceptorii nu culeg dările, fiindcă nici contribuabilii nu le prea lasă pe stradă, dim contră, aceștia din urmă dau cam cu greu, și de aceea perceptorii le cer, ba le iau și cu sila, cu doba. Am putea zice: adunători de dări. De ce însă trei cuvinte în loc de unul? Pe semne ca să-i distrugem pe bieții perceptori! Dar de ce atâta vorbă înzadar? Nu literații, sau filologii, ci dnii miniștri de finanțe creiază perceptorii.

Când d. L. va fi ministru de finanțe, se va face clacă ca la „culesul dărilor”; atunci pungile vor zăcea în drum ca pe timpul lui Tepeș Vodă, când nimeni nu îndrăznea să le ridice de frica țepii.

Pepinieră. Să-i zicem „școală”. E și nu prea, școală. Mai mult e cultură, cultivare, răsădire de puiți de pomi și de alți arbori. E termen tehnic concis, care ne dă o iconă vie bine definită; de ce să o întunecăm?

Permisivune. Sinonim cu „voie”. Voia este și veselie și voință. Nu tot Românul din cuprinsul Daciei Vechi va înțelege că permisivunea este voie. Voia este și libertatea pe care și-o ia omul singur; în ori ce caz numai nevoia este venită așa de imperativ, precum este acordarea, sau neacordarea unei permisivuni. „Nu-ți este permis!” e mai imperativ decât „n'ai voie!”

Deci pentru o mai bună disciplinare a voinței noastre cerem vot de încetățenire și pentru permisivune.

Potabil, „de băut”. E un cuvânt tehnic din igienă: „apă potabilă” adevărată bună de băut.

Ridicul, de rîs: „S'a făcut de rîs”. Tot ce este ridicul este de rîs, dar nu tot ce este de rîs este și ridicul. „Am fost la teatru, era mult de rîs”; da, „dar nimic nu era ridicul”. Acest din urmă cuvînt are înțeles mai mult batjocoritor decât de veselie. Ridicul poate fi mai exact înlocuit cu caraghios. S'a făcut caraghios, avea o mutră caraghioasă (ridiculă). Acum naște întrebarea dacă cuvîntul caraghios are titluri românești mai mari decât ridicul pentru ca să-l înlocuiască cu totul pe acest din urmă? Cuvîntul caraghios n'a trecut încă Carpații, decât în câteva scrieri literare, așa că este un neologism din turcește care n'are nici o rădăcină în limba noastră. Ridicul este neolo-

gism numai ca formațiune, ca rădăcină însă cuvântul rîd este de când e Românul. Așa dar ridicul e un cuvînt românesc care s'a născut în străinătate, pe când caraghios însemnează „ochi negri”, „om cu mască”, „bufon”, „eb-wn” „făfălugă”. „om de rîs”, „ridicul”. Dar el n'are nici un firicel de rădăcină în limba și sufletul Românului. Cum se poate dar că d. Lahovary să întrebuițeze poate de 20 de ori cuvîntul caraghios și caraghioslic în broșura sa și să combată cu dispreț pe acel de ridicul?! Ce cuvinte urîte: caraghioslic, hamalic, bazargic, buclue etc.! Cum ar putea oare să cânte Goga, Coșbuc, Iosif, Vlahuța, Cincinat Pavelescu și alții pe asemenea limbă?!...

A renunța. Zice că este „a se lepăda”. Ba nu de loc. „Mă lapăd”, arunc dela mine tot ce nu este românesc, dar nu renunț la ceea ce prin afinitate de suflet pot primi în limba românească. Așa dar mă lapăd de ceea ce am și nu-mi trebuie, pe când nu mă pot lepăda de ceea ce încă n'am, dar pot avea; la aceasta trebuie să renunț, dacă vreau. Și cum să renunț la ce-i bun, frumos și folositor?

Cuvântul lepăda ne-a venit cu sila în formula ceremoniei botezului, când nașul se lepădă de satana în numele copilului. Se mai zice lepădătură la abort. Așa că din toate punctele de vedere este un cuvînt urît, de care să uzăm numai acolo unde el nu poate fi înlocuit. Dar ca el să înlocuiască renunțarea, acest frumos cuvînt plin de înțelesuri pretioase, într'adevăr e un „non sens”.

A te lăsa de (beție, cărți) nu este o renunțare. Renunțarea e o pierdere o pagubă conștientă, pe când toți știm că nu e nici o pagubă să te lași de beții și de cărți. Ar fi o mare pierdere dacă am urma sfatul dlui Lahovary și am alunga din limbă „renunțarea”.

Reparațiune. *dregere*. Da. „Na-ți-o frîntă că ți-am dres-o”. Reparațiune este un neologism care dublează, dar uneori nuanțează pe vechiul *dregere*, așa că nu-l va înlocui niciodată. Se zice: „și-ai dres hainele?” Când avem de făcut însă o lucrare tehnică îi vom zice reparațiune: „Mi-am reparat ceasornicul, casa, mașina de treerat etc.” Mai zicem reparațiunea onoarei, și nu *dregerea* cinstei, fiindcă cuvîntul a venit cu trebuințele timpului și nu dictat din bibliotecă. Deci *va trăi!*

Regret. „Imi pare rău”. Firește că-mi pare rău de ori ce trebuie să regret. Ar fi însă foarte regretabil să părăsim un cuvînt așa de frumos și concis pentru a-l înlocui cu o frază: *îmi pare rău*. Evident că ne lipsea cuvîntul care să exprime acest sentiment așa de nobil. Eu nu cred că poate fi exclus din limbă, fiindcă este de mare preț în poezii și dramă și va trăi prin urmare prin puterea voinței sale și a sentimentului ce exprimă.

Șef. „*Cap*”. Este un franțuzism greu de scos fiindcă a intrat și la C. F. R. și prin ministere: șef de gară, șef de manevre, șef de echipă, șef de birou, șef de serviciu, Inginer șef, șeful regiunii silvice etc. Să ascultăm ce zice relativ la aceasta Consiliul tehnic superior: „Fiecare om are câte un cap, dar șef nu pot avea decât mai mulți la un loc, câte unul”. Dar nu este cuvînt important, nu amenință să înlocuiască și să dispară vreunul vechiu românesc. E „inofensiv”.

Supliment. „*adaos*”. Adaosul este o adaugire la un lucru, pe când suplimentul este o anexă, o alăturare. E cuvînt tehnic, care poate folosi, nu însă strica limbei.

Supleant. „*Suplinitor*”. În înțelesul general așa este. Supleant este însă un singur om: ajutorul,

suplinitorul de procuror. Această funcțiune acum după noua organizare a magistraturei în România o îndeplinește magistratul stagiar, așa că „supleantul” a dispărut fără intervenirea noastră.

Suficient, „îndestulător”, „destul”. D. Lahovary greșește când zice că „destul ar deriva din „să-tul” (lat. satur). El este slavul „dosta”. Deoarece îl avem și ca verb: „a îndestula” nu poate fi scos din limbă prin neologismul suficient, care incontestabil este mai sonor decât sinonimul slav. E un cuvânt des întrebuintat așa că dublarea lui este necesară pentru însaș variațiunea expresiunii. Totuș îl putem folosi și ca o nuanță: „Ai mâncat destul, deoarece suferi de insuficiența inimii”. Nu putem zice că ai mâncat suficient deoarece suferi de „neîndestularea inimii”.

Stabiliment. „Așezămînt”. Intr'adevăr este păcat să înlocuim frumosul și vechiul cuvânt așezămînt cu acel de „stabiliment”. Zicem „Așezămintele Brâncovenești”. Totuș se întrebuintează bine cuvîntul stabiliment în loc de casă de toleranță: „Nu o iau de servitoare, e una dela „stabiliment”. E un neologism tolerat și unii zic că e necesar.

A stabili și a re — „A așeza, a reșeza”. În privința verbului nu sunt de aceeaș părere. Putem așeza ceva fără a-l stabili și stabilesc ceva fără să-l așez. „Stabilesc mensul regulat al lucrului”, „stabilim un principiu”, „restabilim adevărul”; nu vom putea zice așezăm și reșezăm. Zicem: „Ionică, așeză-ți bine sania să meargă drept pe deal în jos”. Nu putem zice „stabilește-ți sania”.

Să stabilim deci principiul că: nu toate neologismele pot fi alungate din limbă, mai ales când ele nuanțează ideile.

Soluțiune. „deslegare”. Ba deloc. Zicem: „O soluțiune de 5% acid fenic”. Poate mai bine am zice: o topire, un amestec. Numai în mod figurat poate fi soluția și deslegare: când cerem sau dăm soluțiune la o chestiune oare-care. Deoarece deslegăm și frînghiile, soluțiunea niciodată nu-l va goni pe vechiul cuvînt deslegare, deci a avea cuvînt deosebit pentru fiecare idee este o înavuțire a limbei; cuvîntul luat e frumos și e din o limbă sororă. Ca simplu cuvînt nu poate strica limba. Numai când adoptăm străinisme, chiar franțuzisme, în gramatică este o stricare de limbă, dar nu când ne luăm cuvinte spre a ne completa expresiunea ideilor. Pericolul limbei românești în Ungaria este mai mare prin alterarea gramaticii decît prin cea a cuvîntelor singurtice.

A resolvi. Iarăș a „deslega?” Ar trebui să zicem: a *redeslega*. Nu insist însă cu aceleași argumente ca la soluțiune. Totuș când vom avea un ștreang și o problemă pe cel dintâi îl vom deslega, iar pe această din urmă o vom resolvi — negreșit, dacă vom putea.

Sprejur. „Călcător de jurămînt, care jură strîmb”. Ț un cuvînt tehnic juridic de origină latină, care chiar dacă cu încetul ar intra în literatură și în limba poporului ar folosi, fiind concis, sonor, puternic. Care este cuvîntul rival pe care l-ar amenința?...

A atesta. „a mărturisi”. Mi-se pare că d. Lahovary n'a vrut să zică la 4-a oară a adeveri și fiind de acest cuvînt și mevrînd nici a „certifica”, a căzut în păcate să mărturisească că nu știe românește, sau nu înțelege cuvîntul a atesta. La cuvîntul mărturisire ne impune „spovedania”, la atestare, mărturisirea. Să-i explic dar ce este a atesta: Nu este o simplă adevărire sau certifi-

care, pe care o poate face ori și cime în sfera lui de activitate; pentru ca să poți atesta trebuie să ai o calitate specială, oficială. Mărturisirea este recunoașterea și exprimarea adevărului până aici neștiut și de altă persoană, este o desvelire pe când atestarea este din contră îmbrăcarea adevărului în o formă legală, dar care adevăr nu era ascuns, sau contestat, nici până aici. Mă mir de un lucru: cum se poate ca un doctor în drept să confunde atestarea cu mărturisirea! Cât privește preferința dsale pentru spovedanie în locul mărturisirii nu mă miră de loc. Intreaga broșură a dsale este o spovedanie involuntară, care însă rămâne.

Ținuta, „port, îmbrăcăminte”. Este un neologism introdus în armată: ținuta de panadă, ținuta de cazarmă, ținuta de război etc. Această ținută nu este numai îmbrăcămintea, ci întregul mod de a se ținea soldatul, când este astfel îmbrădat. E un cuvânt tehnic și bine tradus în românește. Nu înțeleg ce supără? El redă o concepțiune nouă în economia ostășească, care diferă de cea civilă și pentru aceea ni-se pare că e străină, în realitate însă e foarte corect zis.

Urbe, „oraș” (ungurește și turcește *város*) însemnează o comună mare întărită cu cetate (*vâr*). Românii sub vasalitatea ungurescă n'aveau voie să locuiască în orașele întărite (*város*) așa că din limba veche românească a dispărut cuvântul corespunzător (*urbe*) sau nici n'a existat în ea altul decât „cetate”. Cetățile însă au căzut în ruine și a rămas numai partea civilă: orașul. În ori ce caz *urbea* (de la lat. *Urbs*) este un cuvânt corespunzător orașului, care în fine s'a deschis și pentru Români și pentru care au și ei dreptul de a avea un cuvânt propriu. De altfel cuvântul nou

urban, urbanitate este inevitabil în limba noastră, de când politeja (dela grec. polis, cetate), s'a diferențiat puțin de urbanitate, care a rămas într'un înțeles mai serios, mai oficios.

Umanitatea „omenesc”. Cred că este ceva mai mult decât omenesc: „A greși e lucru omenesc”, nu e însă de loc umanitar, care e un sentiment altruist.

Valoare, „preț”. Așa este, când e vorbă de bani, de marfă, dar se schimbă numai decât coloritul cuvântului când zicem: „artist de valoare, om de valoare”. Dacă zicem preț în loc de valoare numai decât te gândești la bani și că acel obiect, animal, sau om este chiar de vânzare. Dar de loc nu supără dacă „prețuim chiar banul după adevărata lui valoare”.

Negreșit că m'am mărginit numai la lexiconul dlui Lahovary, și chiar din acela am spicuit numai neologismele pentru cari am avut cuvinte de apărare. Multe din acele peste cari am sărit le cred și eu bune de a fi părăsite ca inutile. Sunt însă multe alte neologisme cari cu multă demnitate pot, și trebuie, să dubleze și să nuanțeze cuvintele disonante introduse nu tocmai în mod cavaleresc în limba noastră de către vechii noștri asupritori și despre cari voi vorbi altă dată.

Deoarece d. Lahovary a trecut în alt capitol eu studiul critic al dsale să-l urmărim și noi.

Cap. V.

Rătăcirea limbei în Biserică, Medicină, Justiție etc.

D. Lahovary consacră un capitol deosebit pentru greșelile limbei în Biserică, Medicină și alte instituțiuni. Era poate mai avantajos pentru studiul dsale, dacă termina înainte de a începe Cap. V., în care chiar la început se combate pe sine însuși.

Am demonstrat în capitolul premergător că dsa repudiază cuvântul „infect” și „a infecta” înlocuindu-l cu „a împruți”, deși la pag. 14, adecă mai înainte de a ajunge la acest cuvânt în vocabularul dsale, se ferise să zică: „vedem împruțind repertoriul Teatrului Național”. Acum însă — după polemic, zice la pag. 37: „căci mare ne este mâhnirea văzînd cum dela o vreme încoace boala, care a *infectat* cultura românească a început să molipsească și Biserica și voi zice cu scriptura: „Tu ești sarea pămîntului, iar de se va împruți sarea, cu ce se va săra?”

Acesta este izvorul filologic unde cuvântul „infecta” este exprimat prin „împruți”, și deci d. Lahovary s'a crezut în drept de a cere înlocuirea pretutindeni a infecțiunii cu împruțire. Cu toate acestea dsa n'a zis: „a împruțit cultura românească”. De ce? Fiindcă dsa nu crede în cu-

vîntul evangheliei pe care îl propagă cu atîta emfază.

În ori ce caz chiar dacă dsa nu este de părea mea, eu cred că expresiunea din ss. Scriptură „se va împruți sarea” este o sărăcie de cuvinte a traducătorului de pe timpuri, când infecțiunea nu era cunoscută cu alt mijloc decât cu nasul. Deci pentru acea sărăcie a traducătorului să renunțăm pentru totdeauna de a ne îmbogăți limba?

Podoabă nu se poate înlocui întotdeauna cu „*ornamentul*”, precum cere d. L. Podoaba se referă în special la vestminte, sau la tot ce ne înfrumusează pe noi, pe când ornamentul privește în special arhitectura, arta sculptată, sau arta industrială. Podoaba este cuvînt slav, de pe când arta occidentală nu venise la noi. Ornamentele, arabescurile, decorurile ne-au sosit din țări neolatine și mai bine să le zicem așa, decât pe nemțește: șmucuri, puțuluiiri cum le zic Românii din părțile nemțești, cu toate că și ei au cuvîntul podoabă, dar nu-l găsesc special pentru lucrurile noi, ce vin din Apus.

Întotdeauna vom zice și de aici încolo dragei noastre: „Tu ești podoaba casei mele!” fiindcă podoaba este ceva ce ascunde un corp viu, care, pe lângă frumuseța ei, te și încălzește, pe când de voi spune „ornamentul casei” aș înțelege o statuie, ceva sculptat, neînsuflețit, vrednic de admirat, dar care totuș te lasă rece.

Duhul sfânt. Domnul L. crede că este „o primjdie” pentru credința poporului, un păcat, „o întunecare a credinței poporului” să înlocuim duhul cu spirit.

Când se ridică o chestiune așa de gravă, fără voie te pune pe gânduri, dar dacă auzi și argumentarea dlui Lahovary trebuie să rîzi: dsa are

teamă ca poporul să nu confunde cuvîntul spirit cu acel al băuturilor spirtuoase! Ce idee! Apoi dacă am voi să mergem pe asemenea cărări do- nice, putem și noi întreba: Nu zicem „duh necu- rat?” duhoare? Nu zicem: „Dohoarea rachiul din el!” ba chiar și „tutunul” vine prin mijlocirea turcului, „duhan” tot dela duh.

Așa dar precum sunt spirturi dela spirit, tot așa sunt și mai multe feluri de duhuri și duhori, pentru aceea a și trebuit să i-se alătore califica- tivul sfânt (sau mai bine zis sânt).

Cuvîntul duh (în afară de cel sânt, care este ceva de neînțeles pentru popor) în înțelesul popular este suflarea care iese din plămâni o- mului, nu însă și aceea care intră, firește că acest duh nu prea miroasă bine, mai ales după mân- care de ceapă și aiu (usturoiu), sau la bolnavii de piept. De aci derivă cuvîntul duhoare, aer in- fect. Astfel în concepțiunea populară trebuie să punem numai decât calificativul „sânt” (sfânt) pentru ca duhul întocmai ca și spiritul să nu ia un înțeles cu totul nebiblic.

Eu nu insist ca să izgonim numai decât pe „duhul sfânt” din biserică și să-l înlocuim cu „spirit”, fiindcă am deplină convingere că cu tim- pul toate duhurile vor dispărea din limba română împreună cu toate cuvintele slave introduse prin biserică. Indată ce dela Matei Basarabul și Va- sile Lupu limba slavă a încetat să fie pentru noi limbă sacră și Românul a început a fi ascultat de Dumnezeu în rugăciunile sale și pe românește, toate cuvintele slavonești din limbă au devenit străine pentru inima noastră, toate înțelesurile cu cari au venit preoții străini la altarul nostru se evaporază din sângele nostru daco-român și nici decât slav. Ceeace dorește cu insistență este, să

nu introducem duhul, în loc de spirit în literatură! Să nu zicem omului de spirit *om cu duh*.

Sanctitatea Sa în loc de Sfinția Sa. Nici una nici alta. Adevăratul Român nu pronunță pe „f” ci zice corect: **Sânția Sa** întocmai cum zice: Sânta Maria, Sânt-Petru, Sânt-Medru, Sânt'-Ana, Sânt-Vasii, Sânt-Jorj, Sântziana etc.

Pentru ce să înăsprim dar limba noastră cu acel „f” care n'are ce căuta la noi, după cum nu mai putem reveni la „c” din „sanctus” latin? Noi nū suntem Slavi, nici nu suntem creștinizați de cătră ei, ci numai terozizați ca să adoptăm limba lor, una din cele patru limbi sacre de pe timpuri (ebraică, latină, elenă și slavă). Am arătat aceasta la începutul acestui studiu și ori ce Român trebuie să fie pătruns de importanța ei.

„Sfântul” nostru este alterat din „sânt”. Literații și poeții noștri se luptă grozav cu oficialul „sfânt” pe când poporul în limba lui armonioasă și-a păstrat pe vechiul „sânt”, deoarece el numai pe acesta îl înțelege cu adevărat.

Negreșit că d. Lahovary este de partea oligarhiei, dar eu am convingerea că democrația neamului românesc trebuie condusă în sensul conștiinței naționale care are de bază originea noastră romanică și nu selăvia bulgară.

Comunicare, împărtășire, grijanie. Curios, că d. Lahvary cunoaște comunicare numai prin Corpul Portăreilor, sau acea a căilor de comunicație și nici deie n'are de „Sânta cuminecătură”! „Mă cuminec”. Acesta este cuvântul cel mai vechiu și mai special pentru adevăratul înțeles al împărtășirii cu Sânta Taină. Dar ne putem împărtăși și de altceva, tot astfel și „grijania” este îngrijirea sufletească dar nu poate exclude pe și mai vechia „cuminecătură”. Trebuie să constat de data a-

cesta o nouă varietate de manie: *neologofobia* de care suferă filologo-literații noștri, cari ne studiind bine limba românească văd în toate cuvintele cu formă, sau rădăcină latină un neologism. Pe când colo ei sunt neologi!

La pag. 56 d. Lahovary citează „lamentarea” sau să-i zicem pe placul dsale „tânguirea” mamei la pierderea copilului său despre care zice scriitura: „Vai de câte ori mamele își bat țitele și zie: O prea dulce și prea iubite fiule! de ce nu vorbești cu maica?” iar preoțimea mai modernă înlocuind nu știu de ce, cuvântul țitele cu acela de piept. Dacă dsa nu știe, să-i explicăm: Țița este numai o parte a organului care fabrică laptele, este numai partea proeminentă a sîmului (la vite a ugerului). De regulă sîmurile mamelor sunt foarte dezvoltate și ocupă aproape întregul piept. O mamă desperată nu va căuta să-și lovească numai sfîreurile, ei va lovi în plin piept. Această lovire în piept este un obicei vechiu jidovesc, care la poporul nostru nu este la modă. Preotul o fi cetind astfel în cartea lui tradusă, dar mama românească în desperarea ei nu-și bate pieptul, ci-și frînge mâinile, se bate cu pumnii în cap, își smulge părul; cu atât mai puțin își bate țitele.

Atunci de ce atâta desperare pe d. Lahovary că se strică limba românească Mai e și o chestiune bună cuvîntă: Țitele, sîmurile femcei, sunt niște anexe ale organelor genitale și preoții noștri vor să fie decenti la ori ce ocaziune.

Smerit, „*umilit*”. Ce? La pag. 57 d. L. vrea să pretindă că umilit, umilire, umilință sunt neologisme și că trebuie să rămânem numai cu smerenia? Apoi nu vede dsa că acest cuvînt slavon n'a putut să fie întrebuițat înafară de biserică și de viața robită. Românul liber niciodată nu zice:

„nu mă pot smeri înaintea străinului” ci va zice întotdeauna „nu mă pot umili”?

Dispărînd domnia slavă și emancipându-ne de limba sacră slavă și de cea a cancelariei (oficioase) tot slavă, am început și noi a nu mai fi popor atât de smerit și când cineva totuș voia să ne umilească, a făcut numai decât cunoștință cu virtutea românească redeșteptată cu vigoare puternică. Relativ la cuvîntul smerenie d. Lahovary se teme că pierdem „comoara neprețuită nu numai a credinței, dar și a limbei strămoșilor noștri”. Sărmani strămoși! Cine va răsbuna suferințele voastre dacă toți strănepoții vor cugeta și vor simți ca d. Lahovary?

Am ajuns în fine și la capitolul specialității mele, unde mă simt și eu că nu sunt diletant, adecă la capitolul „doftorilor”.

D. L. zice că doftorii s’au transformat în *doctori* și în *medici*. Vezi! vezi! Intreagă Europa e o lume proastă de a schimonosit cuvîntul românesc doftor în doctor, întocmai precum turcii din orașul Constanța au făcut Küstendje și din francezul „briquette” au format cuvîntul „chibrit” pe care noi l’am luat cu toate onorurile oficiale și l’am așezat în limbă izgonind „aprinjparele” și „aprinzătoarele” ca pe niște neologisme periculoase limbei.

Așa vezi; domnul Lahovary, în ochiul altuia vede firul de praf, iar în al său nu vede nici „chibritul”. Pe prima pagină a broșurei Dsale, înainte de a începe studiul dsale filologic-literar se intitulează pe sine: „I. N. Lahovary, doctor în drept, licențiat în litere” etc. iar la pag. 60 în primele patru rînduri de două ori întrebuintează cuvîntul doftor, fără a fi ironic în stil. Adecă cum? Ceilalți toți sunt doftori?

Ori universitatea din Paris promovează doc-

tori pe când cea din București numai doftori? Sau numai cei în medicină sunt doftori, iar în alte ramuri științifice sunt doctori? Doctor în drept, doctor în litere etc. și doftor în medicină, pardon, în lecuire. Ori mai bine să-i ziceb medicului *felcer*? Serios domnule Lahovary?...

Cine nu vede că acest cuvânt introdus mai în urmă, nu în timpul când din „*intellectus*” s’a făcut „*înțelept*”, căci atunci devenea „*doftor*”, este alterat în gura poporului? De datoria noastră este să corijăm aceste greșeli. În Helveția sunt anumite cursuri pentru adulți în scop de a corija limba fie germană, fie franceză, care în gura poporului poliglot sau în contact numai cu alte popoare a suferit o mulțime de alterațiuni neadmise de limba literară.

Morb, „*boală*”. Adevărat că boala a intrat prea adânc în înțelesul poporului din România, iar în Transilvania *beteșugul*, așa că morbul este venit ca un oaspe străin, nepoftit. Totuș noi medicii zicem: „*Morbul lui Pot*”. Ne-ar veni cu totul peste mână să-i zicem boala lui Pott, sau *beteșugul lui Pot*, întocmai precum i-ar fi cu neputință dlui Lahovary să strige după boi „*Hais-Cea, Morbule!*” Dar în paranteză zis, ce mare progres cultural ar fi pentru țăranul nostru din Țară, dacă și-ar trata vitele mai omenește. Dar dacă boerii au aceeaș mentalitate!

Cuvântul *morbos* corespunde exact cu francezul „*morbeux*” (lat. *morbosus*), stare fizică care nu se poate exprima nici cu *bolnav*, nici cu *beteag*. S’a introdus un neologism nu tocmai potrivit: „*indispoziție*”, „*indispus*” și azi se zice: „*D. ministru fiind indispus, nu primește*”. Aceasta însemnează că n’are *dispoziție*, n’are chef, n’are voie cum zice ardeleanul, ceea ce poate fi cauzată și de alte supărări independente de *boală*. De ce n’am

zice ca: d. ministru nu este beteag, nu este bolnav, e numai morbos. De ce să admitem neologismul indisposé și nu pe acel de morbos, care este mai exact luând în considerare anatomia cuvântului. Să nu presupuneți însă că eu cred în posibilitatea introducerii în literatură a cuvântului morbos. Poate singur Coșbuc ar îndrăzni așa ceva, fiindcă licența lui poetică este mai mare decât a altora. Deci până ce ungurii nu vor permite liberă trecere a cărților și a ziarelor din România, vom rămâne indispuși în Țară și pe urmă nu vom mai fi morboși nici în Ardeal și ne vom beteji mai rar.

Ce corecte ar fi aceste trei grade de boală: beteag (infirm), bolnav (greu), morbos (ușor)! Ungurii ne-au betejit, slavii ne-au îmbolnăvit, iar noi de noi suntem numai morboși. Limba însă nu raționează cu noi.

Cord. Derivă dela latinescul *cor* (cordis) și a fost introdus numai în literatura medicală, unde termenii tehnici sunt latini. Aceasta mai ales pentru motivul că Românul are două inimi, una în piept și alta în foale (stomacul). „Mă doare inima!” „am cărcei la inimă”. La care inimă? La cea de sus, ori la cea de jos?

În scriere științifică nu se poate perifraza, așa că medicii străini sau cei educați în străinătate, cari constituiau prima pleiadă de medici în țară, au crezut că este legitimă diferențierea cordului de inimă. Ei nu s'au gândit la popor, la literatura română. Tot atât de adevărat este că nimeni n'a zis „mi-am călcat pe cord”, „mi-a înghețat cordul”, „am tragere de cord” și alte asemenea bazaconii, cari i-au venit din senin în minte dlui Lahovary. De altfel și aici ca și față de lexiconul lui Laurian și Maxim dsa intervine

prea târziu, deoarece generația nouă medicală — nu mai zice cord, ci inimă.

Gambă. Nu este „picior” cum pretinde d. I. Lasă, că nimeni n'a zis și nu poate zice în afară de imaginația fertilă a dsale: „Te-am luat peste gambă”. Înțeleg că dsa vrea să ia peste picior în mod foarte necompetent întreaga străduință a literaturii moderne de a nuanța limba românească, cu toate acestea dsa ar trebui să știe că gamba nu e picior. Picior zicem la întreaga extremitate inferioară, sau în special numim astfel laba piciorului: „M'a căleat pe picior”, „Are picioare mari” (se înțelege laba). „Are picioare lungi” (se înțelege întreg piciorul și nu numai gamba). În medicină gamba este partea piciorului dela genunchi până la glezne și este compus din o parte osoasă: fluierul piciorului (tibia și peroneu (fibula) dar pe acest din urmă limba poporului îl neglijează fiind ascuns în cărnuri) și una moale: pulpa piciorului.

Dsa nu critică însă și cuvântul jambiere pentru cari avem cuvintele turetei, carimburi; și cu drept cuvânt, deoarece jambierele au fost introduse în țară de înalta societate și nu de doftori. Dsa va zice că jambierele sunt alteeva, nu turetei de cisme. Nici nu zic altfel. Dacă însă dsa învăța puținică anatomie ar fi găsit nevoia să zică în mod exact: „Fractura (ori frîntura) complicată și cominutivă a gambei stângi în terțul inferior” și alte asemenea termeni tehnici, ce par a fi scrise în limba Volapük.

Craniiu. Acest neologism nu exclude ci înclude cuvântul țastă. Țasta este numai o parte a craniului (a hârceii). Unii zic greșit la țastă calotă. Craniul însă constituie toate oasele capului la locul lor.

Gravidă, „însărcinată”. Nime nu contestă că este mai românește zis cu acest din urmă cuvânt, cel dintâi însă este mai special, mai cu seamă că și bărbații pot fi însărcinați, ba chiar și fetele cu alte sarcini exterioare, de altă natură. Deoarece însă nu avem vorbe corespunzătoare cuvântului gradivă, nu cred că poate trăi în limbă, nici chiar în cea medicală, deși n'ar fi rău să evităm echi-vocuri ca: „Dra inspectoară școlară X. a fost însărcinată de d. director Y. etc.”

A avorta. „a lepăda”. A renunța și a avorta tot una e dle Lahovary? Am zis să lepădăm mărul din mână, să ne lepădăm de satana, dar fătul? Adevărat că și fătul e un fruct (fără să fie pomă), fructul dragostei sau al plăcerii, și că poporul numește lepădătură fătul născut înainte de timpul său. Acești copii mai demult erau aruncați, lepădați, cel mult îngropați prin gunoaie. Era o barbarie. A avorta este a înceta brusc sarcina înainte de desvoltare complectă. În acest mod poate avorta o boală, un plan, dar în special avortul este fătul născut înainte de a fi viabil, adică înainte de 200 zile. Limba nu trebuie lăsată în sărăcia veche când pentru toate ocaziunile Românul avea o singură îmbrăcăminte.

Febră, „friguri”. Românul sub numele de friguri înțelege frigurile palustre, malarie, și ori ce boală în care există senzațiunea de frig. Febră se chiamă în medicină ridicarea de temperatură peste normală, fie ori nu precedată de fiori. Dar spre consolarea dlui Lahovary trebuie să mărturisesc că cuvântul febră este aproape cu totul dispărut din limba medicală și înlocuit cu cea de călduri, temperatură, deși Românul zice că are călduri și când n'are febră, ci o simplă urcare de

sânge, iar temperatura nu e cuvânt prin priu, fiindcă ea poate fi normală, ridicată, sau scăzută.

Contagios, „lipicios”. Da așa este; decât că lipicios este și oleiul, fără a fi însă contagios. Noțiunea lipicios derivă dela a lipi, lipie (o cocă lipicioasă), adică dela o materie aderentă, vizibilă. Concepțiunea contagiune, contagiu se referă la lucruri abstracte, ori cel puțin invizibile, ca o boală, un obicei, păcate și virtuți.

Prin urmare îl consolăm pe d. Lahovary să nu-și facă „cord rău”; doftorii n'au să strice limba românească, ei înțeleg ce se poate, și ce nu, cere dela fiziologia limbei, chiar când ei nu-s filologi.

Dela „doftori” d. Lahovary trece la **advocați** și judecători și să supără grozav că s'a înlocuit prea frumosul și melodiosul cuvânt:

Nevrâstnicul cu acel de „minor”, minore, iar pe cel în vârstă cu **major** și **epitropul** cu **tutor**.

Se poate ca un slavism așa de urf și un grecism nu tocmai vechiu să nu fie apărate de d. Lahovary? Minor, major, tutor? Prea au aureola latină pe ele! mai bine să ne scrietim limba cu vârstnici și nevrâstnici!

Donațiune = dar. Nu este tocmai exact. Darul se dă fără nici o formă legală, pe când donațiunea trebuie să fie investită cu oare-care formă legală. Dăruiesc săracilor 1000 lei de Crăciun și fac donațiune societății Obolul o sumă de 100 lei. In primul caz darul devine proprietate nediscutabilă a celor cari au beneficiat, pe când o donațiune intră într'un organism mai complicat a unei instituțiuni de regulă culturală sau de binefacere.

Pictor = „zugraf”. Ne ceartă de ce am părăsit frumosul și grecesul zugrav, care ne-a îmbogățit

arta prin biserici. Cică l'am schimbat cu pictor. Dar nu este adevărat. Pictori am avut întotdeauna, dar foarte rari, deoarece ei făceau numai portretele fețelor boeresti, pe când zugrafi greci erau nenumărați. Când a început și la noi să se emancipeze arta bisericească de sub robia călugărilor greci, au început și pictorii să-și puie talentele lor în arta bisericească și zugrafiile-măzgălituri au rămas în al doilea și al treilea plan pentru a zugrăvi odăi, a face firme etc.

De altfel chiar d. Lahovary la p. 72 zice: „Nu e zicătoarea românească mai plăcută, fiindcă exprimă aceeași idee în mod mai pitoresc?” De ce n'a zis: „în mod zugrăvitor?”

Ne putem însă revolta contra degenărării cuvintului: „pitură și „a pitura” cum se întrebuințează în marina noastră pentru a vopsi vapoarele. Dnii ofițeri de marină au răspunderea.

*

Cred că nu e necesar să insist mai mult asupra studiului critic al dlui Lahovary. Am făcut această dare de seamă pentru a aduce încă o probă că limba noastră nu este fixată, și nu se poate repudia dezvoltarea ei culturală și artistică pe motivele arătate de d. Lahovary. Nu sunt antislavist și nu trebuie să fie nime mai mult ca mine. Cu toții însă trebuie să avem în deosebită atențiune armonizarea limbei conform geniului ei creat prin gestul sângeros și pacific a lui Traian. Acest geniu ne diferențiază pe noi de slavi și de unguri, el trebuie cultivat, chiar cu oarecare sacrificiu de a dubla unele cuvinte în favorul rasei noastre, precum o făcurea dușmanii noștri în detrimentul nostru.

